

ВСТУП

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ АРГУМЕНТАЦІЇ У КОНТЕКСТІ

Крістоф Лумер

Ця книга є антологією статей з так званої епістемологічної, або теоретико-пізнавальної (ці терміни тут взаємозамінні) теорії аргументації. Усі статті вже опубліковані, але англійською чи німецькою мовою. Епістемологічна теорія аргументації є важливим, зокрема з філософської точки зору, підходом в англійській літературі з теорії аргументації. З філософської точки зору цей підхід важливий, оскільки орієнтований на досягнення істини. Насамперед він орієнтований на визнання істини і, таким чином, на критерій оцінки аргументів. Його цікавлять питання: «Чи доводить аргументація те, що стверджує її теза?» та «Чи обґрунтовує вона її адекватно, а саме відповідно до раціональних епістемологічних стандартів?». Кожен, хто справді цікавиться питанням, чи істинна теза, що розглядається, і тому досліджує аргументи на користь цієї тези, щоб побачити, чи прояснюють вони її істинність, знайде в епістемологічній теорії аргументації інструмент, який дає йому критерії для такого роду перевірки. У той самий час, звісно, ця теорія дає і критерії побудови епістемічно добрих аргументів, з допомогою яких можна розпізнати істинність тези.

Цей підхід маловідомий українськомовній аудиторії, тоді як якісь альтернативні основні підходи в ній, напевно, обговорюються. Метою цієї антології є ознайомити Україномовну громадськість з епістемологічною теорією аргументації. В антології представлені фундаментальні статті прихильників цієї теорії у перекладі українською мовою. Антологія містить також епістемологічну критику деяких альтернативних теорій.

Сергій Секундант — професор Одеського університету, фахівець у галузі історії філософії та, зокрема, епістемології. Ініціатива створення цієї антології частково виходила від нього; і він переклав матеріали українською мовою. Крістоф Лумер — професор моральної філософії Сієнського університету. Крім своїх робіт з етики, він є одним із основних представників епістемологічної теорії аргументації. У відборі представлених тут текстів брали участь обидва редактори.

У цьому вступі докладніше пояснюються та історично класифікуються (розділ 1) основні ідеї епістемологічної теорії аргументації. Крім того,

критикуються з епістемологічної точки зору деякі альтернативні теорії аргументації (розділ 2). Потім подано останні розробки цієї теорії аргументації (розділ 3). Нарешті, коротко подаються зібрані статті (розділ 4).

1. Епістемологічний підхід у філософській теорії аргументації

1.1. Передісторія: поява теорії аргументації

Важливі базові ідеї епістемологічної теорії аргументації сягають Платона, точніше до його критики софістів, або, як ми сказали б сьогодні, до його критики риторики, спрямованої лише на словесне переконання (*Überreden*), яка зводилася в основному до звинувачення <у невігластві> (*Vorwurf*). Софісти прагнули, зокрема, такого словесного переконання адресата, яке згодом змушувало його повірити у щось конкретне, або ж вони прагнули перемоги над противником у риторичному змаганні. У кожному випадку це робилося абсолютно незалежно від істинності того, у що вірять, або від істинності позиції переможця. Позитивним ідеалом Платона, навпаки, є переконання (*Überzeugen*), <здатне гарантувати,> що адресат пізніше матиме знання (*Wissen*) тези, а також спільний пошук істини в діалозі (замість використання адресата як інструмента, або замість словесного бою, який не веде до жодних результатів). [Платон, Горгій 452e-454e; 454e-455d; Федір 259e-260d; див. також Lumer 2007]. З того часу більшість філософів залишилися вірними цьому ідеалу Платона.

Вже Аристотель розробив теорію аргументації (в сучасному значенні цього слова) як теорію, яка, крім дедуктивних аргументів, заснованих на надійних посилках, також включає такі аргументи, які ґрунтуються на тому, що ми сьогодні назвали б експертними судженнями (Аристотель «Риторика», «Топіка», «Софістичні спростування»). Після цього розширення ядра теорії аргументації залишалось значною мірою незмінним, незважаючи на різні вдосконалення та нові відкриття. Тільки у 1958 р. — з публікацією книг Тулміна (1958) і Перельмана та Ольбрехт-Тітекі (1958) — почався розвиток сучасної теорії аргументації. Незважаючи на різні підходи, цих авторів поєднує фундаментальна проблема, яку вони пов'язують з теорією аргументації. До цього часу сучасна формальна логіка настільки консолідувалась, що тепер стало зрозумілим: дедуктивні, а також індуктивні логічні обґрунтування не можуть охопити багато видів аргументацій, які ми використовуємо і, імовірно, законно використовуємо не тільки у повсякденному житті та науці, а й у філософії. Зокрема, практичні аргументи, за допомогою яких обґрунтовуються оціночні

судження, рекомендації до дії або навіть моральні імперативи, та багато видів філософських аргументів (особливо з нормативними претензіями, наприклад, аргументи на захист певних правил) не можуть бути охоплені ними. Так виникла ідея, висунута Тулміним, Перельманом і Ольбрехт-Тітекою і яка стала згодом основною для сучасної теорії аргументації, розробити всеосяжний органон обґрунтування та критики, насамперед шляхом вивчення фактично використовуваних аргументів, за допомогою яких можуть бути зрозумілі та раціонально реконструйовані всі види раціонально аргументованих обґрунтувань.

1.2. Основні положення епістемологічної теорії аргументації

Перші попередні розробки суто епістемологічної теорії аргументації з'являються починаючи з 1970-х років (наприклад, Biro 1977), а дедалі детальніші розробки — з 1980-х років (разом з публікаціями Баттерсбі, Голдмена, Лумера, Сінотта). Представники епістемологічної теорії аргументації дотримуються ідеї теорії аргументації як всеосяжного органону обґрунтування та критики. Тому вони хочуть досліджувати та раціонально реконструювати, зокрема, недедуктивні аргументації. Проте дедуктивні аргументації — єдині надійні аргументації, які таким чином можуть з надійністю показати істинність тези. Усі інші типи аргументації ненадійні (*unsicher*), тобто. у них, навіть якщо недедуктивна аргументація добра і з її точки зору правильна (*argumentativ gültig*), теза, заснована на ній, може бути хибною. У такому разі добра аргументація показує лише можливу істинність чи ймовірність тези, що, однак, не виключає її хибності. Він є тільки ймовірно істинним або близьким до істини. Істина, ймовірна істина чи правдоподібність (*Wahrheitsähnlichkeit*) також можуть у результаті означати «*прийнятність*». Всі люди, зокрема представники епістемологічної теорії аргументації, часто задовольняються тезами, які просто доводять свою прийнятність, тому що в іншому випадку, а саме, наполягаючи на надійності, ми мали б надто мало інформації, обґрунтованих думок для того, щоб обмірковано орієнтуватися у світі. Адже сфера того, що можна достовірно обґрунтувати, порівняно мала. Навіть усі прогнози не можуть бути надійно обґрунтовані. Але без опори на прогнози, тобто. на ненадійну інформацію, ми не могли б навіть діяти цілеспрямовано; тому нам завжди потрібна лише ненадійно обґрунтована інформація. Незважаючи на цю часто неминучу ненадійність, інформація все-таки може бути більш менш гарною і надійно обґрунтованою. Це відправна точка для епістемологічної теорії

аргументації, яка прагне реконструювати або розробити критерії аргументації, які є добрими в тому сенсі, що міркування, що відповідають цим критеріям, можуть призвести до добре обґрунтованих і порівняно надійних переконань (Glauben).

Це раціонально мотивоване припущення навіть сумнівних аргументів вимагає перегляду ідеалу Платона: якщо знання — це істинна і (безпомилково) надійно обґрунтована віра (Glaube), а ненадійна аргументація також допускається, то знання може бути спільною метою аргументації. Згідно з епістемологічною теорією аргументації, загальною метою — чи, точніше, *стандартним результатом* (див. нижче) — *аргументації* є, швидше, *прийнятна, раціонально обґрунтована віра в тезу аргументації*. Ця мета визнана такою всіма теоретиками, що розробляють епістемологічну теорію аргументації, а саме, серед інших, Скоттом Айкіним, Шерон Бейлін, Марком Баттерсбі, Джоном Біро, Річардом Фельдманом, Алвіном Голдменом, Крістофом Лумером, Девідом Х. Сенфордом, Харві Сігелом, Марком Вайнштейном але також різними іншими теоретиками, які принаймні близькі до епістемологічної теорії аргументації, такими як Дж. Ентоні Блер, Патрік Бонді, Джеймс Фрімен, Девід Годден, Ральф Джонсон і Роберт Пінто.

Цінність істинних чи просто прийнятних думок для нашої орієнтації у світі та для успішних дій очевидна. Але чому також необхідне раціональне обґрунтування? «*Раціональне обґрунтування*» має в даному контексті два основні значення: це, по-перше, (i) *пізнавальний процес*, тобто раціональний спосіб отримання нової думки, а саме через відповідні перевірки з позитивним результатом, і це, по-друге, (ii) *пам'ятання про процес пізнання*, точніше: *пам'ятування про цей процес пізнання та його шляхи*, що мотивує віру, або, принаймні, *пам'ятання про його ключові елементи*. Без процесу пізнання ніхто взагалі не прийшов би до істинних чи прийнятних думок, хіба що тільки в дуже рідкісному випадку. І пам'ятання процесу пізнання (друга форма обґрунтування) було б, мабуть, зайвим, якби процес пізнання був безпомилковим, тобто завжди приводив до щирих думок. Але оскільки пізнавальний процес не безпомилковий (ми застосовуємо добрі методи пізнання (Erkenntnisverfahren) неправильно, наприклад, поспіхом, а також добрі і правильно застосовувані, але ненадійні методи пізнання можуть призвести до помилкових думок), то наші думки (навіть цілком обґрунтовані) частково помилкові. Тоді цілком можливо і зовсім не так уже й рідко трапляється, що ми (часто іншими шляхами пізнання) приходимо до думки, несумісної з попередніми. У таких випадках ми повинні тоді, залежно від сили обґрунтування, вирішити, яку з думок, що суперечать, слід відкинути, а яку

зберегти. Однак для того, щоб виміряти силу обґрунтування, ми повинні знати, які були ці обґрунтування₁, тобто шляхи пізнання, які привели до цих думок. Нам також потрібне обґрунтування₂, тобто пам'ятання про обґрунтування₁ або пам'ятання про основні елементи обґрунтування₁. Більше того, якщо будь-яка думка виявляється помилковою (гірше обґрунтованою, ніж та, що суперечить їй), ми можемо і повинні переглянути всі думки, засновані на першій думці (що виступала як необхідна посилка). Для цього також потрібні обґрунтування₂, а саме обґрунтування₂ всіх тих думок, в обґрунтуванні₁ яких хибна думка виступає як необхідний засновок.

Ще одна важлива риса, яка поєднує представників епістемологічної теорії аргументації, полягає в тому, що вони не розглядають теорію аргументації (на відміну, наприклад, від Хабермаса) як фундаментальну філософську теорію, яка могла б обґрунтувати чи замінити теорію пізнання чи логіку. Швидше, вони розглядають *теорію пізнання* — у дуже широкому значенні, яка також включає логіку, теорію раціональних рішень, теорію ймовірностей як основу теорії аргументації. (Деякі представники епістемологічної теорії аргументації навіть розуміють теорію аргументації як «прикладну теорію пізнання» (Battersby 1989) — що, мабуть, надто сильне твердження.) Чому так? По-перше, аргументи це те, що допомагає отримувати знання. Але ми можемо пізнавати і без аргументів: люди можуть щось спостерігати і робити з цього свої висновки або, розмірковуючи, відповідати на запитання, яке вони ставлять собі. Отже, коректне пізнання древніше; з систематичної точки зору, воно передує аргументації. І якщо аргументативні дії ведуть до коректного пізнання, всі вони припускають здатність пізнання і (згодом представлене в епістемології як теорії) знання про критерії коректного пізнання. По-друге, пізнання є процес, що відбувається в суб'єкті і в своїй завершальній фазі, що є *внутрішнім психічним процесом*, що не виключає отримання суб'єктом стимулів до них або інформації ззовні, або від інших осіб, тоді як стандартна ситуація при аргументації полягає в тому, що аргументуючий представляє адресату аргументи, тож у цьому процесі беруть участь дві людини. (Це не виключає того, що аргументи можуть використовуватися й індивідуально. Зміст процесу обґрунтування в людини може, наприклад, набувати форми аргументації; або ж хтось може побудувати аргументацію, яку він використовує для перевірки прийнятності тези цієї аргументації).⁶ Таким чином, пізнання,

⁶ Про різні функції аргументів див.: Blair 2004; Lumer 1990: 49-50; Lumer 2005a: 219-220.

з онтологічної точки зору, елементарніше і вже включено до складнішої стандартної ситуації аргументації.

Тепер, якщо стандартна функція аргументації полягає в тому, щоб привести до пізнання, до прийнятної обґрунтованої віри, то ідеально-типовий *процес аргументації є монологічним*: аргументатор викладає аргументацію адресату, який завдяки цьому приходить до нового прийнятного та аргументованого переконання, не відповідаючи на цю аргументацію або принаймні не будучи зобов'язаним на неї відповідати. Це можливо і з відстрочкою в часі або навіть анонімно, так що адресат взагалі може не відповісти, наприклад, коли адресат або реципієнт читає аргументовану аргументацію, яка раніше була записана. *Аргумент* (Argumentation) (на відміну процесу аргументації чи акту аргументації) є *зміст*, значення (Bedeutung) того, що представлено аргументатором у процесі аргументації. Це послідовність (Folge / Sequenz) висловлювань (Propositionen) чи, точніше, суджень (судження у сенсі висловлювання, наділеного асерторичним модусом, а не у психологічному сенсі, не в сенсі акту судження), одним з яких є теза аргументу.

Такі процеси аргументації можуть бути вбудовані у *діалоги*. Адресат, наприклад, запитує, а аргументатор розвиває свою повну аргументацію, розділену на кілька частин (Gesprächsbeiträge). Аргументації також можуть бути включені до *аргументативних дискусій*, дискурсів або диспутів, в яких кілька учасників викладають аргументи на користь конкуруючих тез або контраргументи, спрямовані проти чийсь тези або її обґрунтування. З ційою викладеною впливає: (1) Для епістемологічної теорії аргументації серед різних об'єктів, названих «аргументацією» (Argumentation), аргументи (Argumentationen) (тобто послідовність суджень) є фундаментальними та первинними (див. також: Siegel, готується до публікації); (2) наступними складнішими об'єктами, які вивчає теорія аргументації, є монологічні процеси та акти аргументації (тобто виклад аргументу); (3) крім того, є аргументативні діалоги та, нарешті, (4) аргументативні дискусії. Навіть якщо аргументи, а потім і акти аргументації є фундаментальними для представників епістемологічної теорії аргументації, вони також досліджують аргументативні дискурси та розробляють правила для таких дискусій з метою зробити їх добрим засобом спільного пошуку істини (наприклад, Goldman 1999: 139-149; Lumer 1988).

Цей порядок обґрунтування (і онтологічна градація), прийнятий представниками епістемологічної теорії аргументації, заперечується прихильниками теорії консенсусу (наприклад, Габермасом, ван Емереном та Гроутендорстом), а також представниками риторичної теорії аргументації (наприклад, Тіндейлом). Для них аргументативні дискусії

або дискурси є фундаментальними, навіть якщо вони не заперечують їхню онтологічну складність і той факт, що вони містять аргументи у щойно зазначеному сенсі. Для них дискурси принципів, оскільки припускають як цілі аргументації та дискурси стану, які не можуть бути реалізовані на рівні (монологічної) аргументації, а можуть бути реалізовані тільки в діалозі, а саме в (обґрунтованому) консенсусі між усіма учасниками або в інтерсуб'єктивному розумінні. Монологічні аргументації у межах цих дискусій є лише засобом досягнення цієї мети. Ця ідея широко критикується у наступному розділі. (Див. також: критику Сігела, готується до друку).⁷

1.3. Спосіб функціонування аргументів та фундаментальне значення епістемологічних принципів

Якщо стандартною метою⁸ аргументацій є раціонально обґрунтована прийнятна думка, то як досягається ця мета? І яку роль при цьому грає епістемологія? Точний аналіз раціонального переконання виявляє наступний *спосіб функціонування пізнання: пізнання (Erkennen) потребує ефективних принципів пізнання*. Це загальні критерії істинності чи прийнятності (певних типів) висловлювань, коректне застосування яких

⁷ Це ускладнює і часом збиває з пантелику англомовні філософські дискусії з цього питання, тому що англійське слово «argument» означає як аргументацію (послідовність суджень, а саме засновків та тези), так і (діалогічну) словесну суперечку (Wortstreit) або практичне обговорення (Verhandlung), тобто, означає речі, які слід розрізняти у відповідній дискусії. Те саме стосується англійське «argumentation», яке означає як аргументативну дію (монологічне виклад аргументу), так і аргументативну дискусію (діалог).

⁸ Правильніше було б сказати: «стандартним результатом» (Standardoutput). Бо аргументи є послідовністю суджень, тобто абстракції, мертві об'єкти. Як такі вони не можуть мати цілей, бо цілі передбачають наміри. Але вони можуть виконувати деяку функцію (чи, точніше, багато функцій), а саме: створювати певний тип висловлювань на виході (Output) при певних даних на вході (Input). Стандартна функція (тобто породження стандартного результату зі стандартного вихідного стану) аргументів — це функція, для якої вони були винайдені та сконструйовані, а саме, щоб створити в адресата раціонально обґрунтовану та прийнятну віру в тезу завдяки прийняттю аргументації. Крім стандартної функції, є інші специфічні функції аргументацій: перевірка істинності тези самої по собі; чітко резюмувати аргументацію власної думки. А є неспецифічні функції, наприклад, набриднути, порадувати чи роздратувати когось аргументацією. (Див.: Blair 2004; Lumer 1990:49-50; Lumer 2005a: 219-220.)

досить часто призводить до прийнятних думок. Таким принципом пізнання є, наприклад, принцип дедуктивного пізнання: «Висловлення істинно, якщо воно логічно випливає із істинних висловлювань». Такі епістемологічні принципи досліджуються в епістемології у більш широкому значенні та обґрунтовано вважаються ефективними; тобто показують, що вони завжди або дуже часто призводять до істинних чи правдоподібних висловлювань (*wahrheitsähnlichen Propositionen*). (Принцип дедуктивного пізнання завжди призводить до істинних висловлювань.) Рациональне пізнання істинності чи прийнятності висловлювання q тепер полягає у тому, що суб'єкт пізнання перевіряє, чи виконані умови принципу ефективного пізнання, зазначені для судження q . Таким чином, при дедуктивному пізнанні суб'єкт повинен перевірити, чи істинні деякі інші твердження $p_1, \dots, p_n$ і 2. чи випливає з них логічно q . Якщо суб'єкт пізнання визнав обидві умови виконаними, і навіть знає принаймні імпліцитно принцип пізнання, він може зробити висновок, що висловлювання q істинно, отже, повірити у нього.

Аргументативно кероване пізнання, в принципі, працює не інакше, ніж одиночне пізнання (про нього див: Lumer 1990: 43-51; Lumer 2005a: 221-224), а саме: адресат аргументації перевіряє, чи виконані умови ефективного принципу пізнання для цієї тези. Відмінність від одиночного пізнання, однак, полягає в тому, що у разі доброї аргументації аргументатор надає адресату саме той матеріал, який адресат повинен перевірити з позитивним результатом, якщо він хоче пізнати прийнятність тези. За допомогою індикатора аргументації аргументатор фактично каже: «Увага! Ось прийнятна теза, а ось матеріал, який ви можете використовувати для перевірки прийнятності тези». Тому добра дедуктивна аргументація, заснована на дедуктивному принципі пізнання, перераховує істинні засновки, з яких випливає теза, і вона вказує на показник аргументації, що теза випливає з цих засновків. У дедуктивній аргументації, адекватній раціональній аргументації, засновки вибираються таким чином, щоб адресат міг одразу перевірити їхню істинність, тому що він визнав їхню істинність раніше, тому що вони відносяться до переліку його знань (епістемічна доступність засновків). Потім, якщо в аргументації викладаються засновки, він може одразу встановити, що вони є істинними. Якщо йому також вказати, що з них випливає теза, якщо аргументація адекватна в тому сенсі, що не перевищує логічні здібності адресата, то він може, спираючись на свої знання логіки, отримані разом з вивченням логічних операторів, визнати також логічну імплікацію. В результаті цих двох перевірок та його знання (зазвичай лише імпліцитного) дедуктивного принципу пізнання, обидві умови якого тепер уже розроблені, він потім визнає прийнятність цієї тези. З одного боку, це все відбу-

вається так, як у одиночному пізнанні. З іншого боку, подана аргументація значно полегшує адресату пізнання прийнятності тези. Тому що в умовному реченні (що розуміється з точки зору логіки) дедуктивний принцип пізнання містить лише екзистенційну квантифікацію: «Якщо існують істинні засновки $p_1, \dots, p_n$, з яких випливає q , то...». При цьому не уточняється, які це засновки. Крім того, навіть для дедуктивного пізнання тези суб'єкт пізнання повинен використовувати засновки, які він може негайно визнати істинними, бажано вже визнаними істинними, і за наявності яких дуже швидко може побачити, що теза логічно випливає з них (епістемічна доступність засновків та логічної імплікації). Знайти посилки, що задовольняють усім цим умовам конкретної тези, часто буває непросто. (Часто математичному співтовариству потрібні сторіччя, щоб досягти успіху з певною тезою.) І саме від цієї роботи його звільняє добра аргументація, надана ззовні. Аргументатор знайшов саме такі засновки, які задовольняють усім цим умовам, тому адресат вже не повинен шукати їх самостійно, а повинен тільки перевірити. (Це схоже на пошук скарбів з точною картою порівняно з пошуком скарбів без карти.) У цьому сенсі добрі аргументи спрямовують пізнання адресата. Аргументатор за допомогою епістемічно добрих аргументів переконує адресата так, що той здатний сам переконатися в істинності тези.

Такий аналіз способу функціонування раціонального переконання, або процесу, з якого надання доброї аргументації призводить до раціонально обґрунтованого пізнання тези, робить своїм центральним елементом використання принципів пізнання, умови яких розробляються для пізнання прийнятності тези аргументації. Ці принципи пізнання, які адресат (принаймні інтуїтивно) знає, він потім використовує як контрольний список знань (Checkliste), необхідних для перевірки прийнятності тези. З одного боку, цей аналіз носить загальний характер, не обмежуючись конкретними принципами пізнання (наприклад, дедуктивними), з іншого боку, він зрозумілий і зрозумілий, а тому також відповідає на два поставлені питання: 1. Як працюють недедуктивні аргументації? 2. Що саме означає «слідкування певної тези з певних засновків»? (Іноді також кажуть: «Суб'єкт переходить від засновків до висновка — що також неясно»). Щодо першого питання про недедуктивні аргументації, то в них використовуються інші принципи пізнання, а не дедуктивні. Щодо другого питання про «слідкування», то логічне проходження до нових тез пояснюється тут як окремий випадок епістемічного використання принципу пізнання, а саме дедуктивного принципу пізнання. Цей принцип використовують як контрольний список необхідних знань, умови якого перевіряються індивідуально. Після перевірки всіх умов у разі позитивного результату теза може бути прийнята раціонально.

Це зображення того, як працює аргументація при раціональному переконанні, використовувала між іншим різницю між (і) критеріями *аргументативної валідності аргументації* (алетичними критеріями прийнятності) та (ii) критеріями його *адекватного використання* в певній ситуації з метою раціонального переконання. (Епістемічні критерії доступності). (i) Відповідність першим критеріям гарантує прийнятність тези. Ця аргументативна валідність пов'язана з аргументацією як такою і невіддільна часу. (ii) Критерії другого роду, з іншого боку, є критеріями використання аргументації у певній конкретній ситуації для конкретної мети. Тому вони *відносні по відношенню до людини та часу*. Наприклад, з математиком можна сперечатися з математичних питань інакше, ніж з непрофесіоналом. Ця дихотомія критеріїв добрих аргументацій та їх застосування специфічна для «Практичної теорії аргументації» Лумера (Lumer 1990; 2005a).⁹

1.4. Інші систематичні внески епістемологічної теорії аргументації

Наведений вище аналіз функції та способу функціонування аргументів є ядром епістемологічної теорії аргументації, на основі якої можуть бути розроблені різні систематичні галузі нормативної теорії аргументації. Вклад епістемологічної теорії аргументації в різні області представлений більш докладно з багатьма посиланнями на літературу: Lumer 2005b: 201-204 (в цьому томі: «Епістемологічний підхід до аргументації. Карта», розділ 3). Щоправда, вони дані станом на 2005 р. Тому я зупинюся тут, зокрема, на деяких останніх подіях.

Різні види аргументів. На основі різних принципів пізнання, крім критеріїв дедуктивної аргументації, можуть бути розроблені критерії інших видів добрих аргументів:

Ймовірнісні аргументи ґрунтуються на ймовірнісних судженнях (загалом: Lumer 2011a). Наступні типи аргументів можуть бути реконструйовані як спеціальні ймовірнісні аргументи. *Аргументи щодо походження знання* (Erkenntnisgenetische Argumentationen), намагаються показати, що перевірка чиєїсь тези була коректною. Якщо це так, то теза має бути істинною (Lumer 1990: 103-130). Ще однією підмножиною цього є *експертні аргументи / апеляції до думки експертів*, які намага-

⁹ Про класифікацію альтернативних підходів до критеріїв доброї аргументації в рамках епістемологічної теорії аргументації див.: Lumer 2005b: 193-201.

ються показати, що експерти в тій галузі знання, до якої належить теза, вважають тезу істинною (Фельдман 1999: 216-232; Голдмен 1999: 103-130; Лумер 2020а). Інший особливий тип імовірнісних аргументів — *інтерпретуючі аргументи*. Вони намагаються показати істинність чи максимальну ймовірність тези, пояснюючи певний відомий факт, зокрема, з допомогою цієї тези (Lumer 1990: 221-246).

Як теза *практичних аргументів* виступають ціннісні судження. З їхньою допомогою можна показати, у тому числі, що певна дія є найкращою альтернативою, за допомогою якої потім обґрунтовується, у свою чергу, ця дія (Feldman 1999: 351-354; 420; Lumer 1990: 319-433; 2014). Особливим випадком практичної аргументації є етична аргументація на користь моральних оціночних суджень (Lumer 2008;). *Аргументи Паскаля*, навпаки, намагаються на основі раціональної теорії рішень показати, що відносно деяких тез, для яких немає теоретичних доказів, найкраще чинити так, ніби теза була істинною (Lumer 1997). Аналіз філософських теорій та основних тез, а також заснована на них теорія філософських аргументацій (Lumer 2020b) показують, що частина фундаментальних філософських аргументів також є практичними аргументами, наприклад, аргументами на користь оптимальності певних правил логіки, певної наукової теорії (Weinstein 2002; 2006) та тієї чи іншої системи моральних норм. Лумер (Lumer 2011b) пропонує огляд цих типів аргументів та системний підхід до них.

Представниками епістемологічної теорії аргументації було розроблено й інші частини систематичної теорії аргументації.

Теорія *інтерпретації аргументів* (Feldman 1999: 113-166; Lumer 2003; 2019) потрібна перш за все тому, що більшість аргументів, що зустрічаються, не мають ідеальної форми, описаної в умовах добрих аргументів. Наприклад, у них відсутні окремі засновки (аргумент є тоді так званою *ентимемою*); теза чи окремі засновки сформульовані не повністю; у разі молекулярних аргументів (що складаються з кількох елементарних аргументів) структура та ієрархія неясні, наприклад, який засновок аргументу вищого рівня має підтримуватись певним елементарним аргументом; одні і ті ж об'єкти або предикати позначаються різними термінами і т. д. Теорія інтерпретації аргументів повинна потім розробити правила, а також ввести обмеження, що вказують, як неідеальні аргументи можуть бути перетворені на аргумент, який є настільки ідеальним, наскільки це можливо для того, щоб потім можна було оцінити його валідність та адекватність.

Теорія *обґрунтуючої сили аргументів* необхідна передусім оскільки прийнятні тези, обґрунтовані добрими і валідними, але ненадійними ар-

гументами, може бути хибними. Відповідно, кілька цілком обґрунтованих тез можуть суперечити одна одній. У такій ситуації розумно (*rationaliter*) буде для нас зберегти найбільш обґрунтовану тезу і відмовитися від несумісних, слабших тез. Реалізація цієї ради передбачає критерій та теорію сили обґрунтування. Більшість теорій сили обґрунтування просто прирівнюють її до ступеня ймовірності тези. Однак це проблематично, якщо сам ступінь ймовірності є частиною тези (наприклад: «Ймовірність дощу завтра становить 20%»), так що теза про ступінь ймовірності може бути обґрунтована з різним ступенем сили. Тому альтернативна теорія, розроблена в епістемологічній теорії аргументації, прирівнює силу обґрунтування до ступеня виключення можливих джерел помилок у відповідному обґрунтуванні (Lumer 2018).

Щоб краще ідентифікувати неправильні, тобто невалідні (*ungültige*) чи неадекватні, аргументи, систематична епістемологічна теорія аргументації також містить теорію *аргументативних помилок* (англ. *fallacies*). Вона включає як загальну теорію аргументативних помилок (Siegel & Biro 1997; Lumer 2000), так і теорію обговорення окремих типів помилок: наприклад, *petitio principii* (англ. *begging the question*): Sanford (1972; 1981; 1988), Biro (1977), Goldman (1999: 151; 2003: 54), Sinnott-Armstrong (1999), Lumer (2000: 418-419).

Аргументи часто включені до аргументативних дискусій, у яких кілька сторін висувають свої аргументи. *Епістемологічна теорія аргументативних дискусій* пояснює епістемологічний зміст цього включення. Оскільки критерії добрих аргументів можуть бути застосовані неправильно і оскільки валідні, але ненадійні аргументи можуть також призвести до хибних тез, в той час як додаткова інформація дозволяє отримати сильніші і, отже, швидше провідні до істини обґрунтування, то епістемічне співробітництво, орієнтоване на пошук істини може зменшити ці джерела помилок. Інший аргументатор може перевірити правильність застосування аргументованого обґрунтування та ввести нову інформацію, яка може призвести до більш сильних обґрунтувань (Goldman 1999: 139-149; Lumer 1988).

Загальне обґрунтування та захист епістемологічного підходу від критики дано в: Lumer (1990: 30-76; 141-158; 279-296; 2005a: 236-239), Siegel (готується до публікації). Суть цього обґрунтування полягає в тому, що аргументовані в дусі епістемологічного підходу аргументації через свою орієнтацію на істину (яка також існує в ослабленій формі, коли тези можуть бути доведені лише як прийнятні) призводять до набагато більшої кількості істинних і прийнятних думок, які, своєю чергою, дозволяють нам краще орієнтуватися під час прийняття рішень. І

оскільки виправлення думок виробляються на основі критерію сили обґрунтування, ці виправлення ведуть до накопичення знань. Епістемологічно обґрунтовані аргументи також розробляються з погляду суб'єкта, що шукає істину, і, таким чином, відповідають також інтересам адресатів аргументації, які самі повинні переконатися в прийнятності тези. (Переконливі (persuasive) з риторичної точки зору аргументи, навпаки, зазвичай наводяться в інтересах аргументатора, який хоче переконати адресата скласти думку, сприятливу для аргументатора.) Все це — інструментальні переваги аргументів, що розуміються з епістемологічної точки зору. Тому вищевикладене становить ядро практичної аргументації, що показує, що аргументовані аргументи є добрими інструментами. Аргументи, які розуміються в риторичному чи консенсусному дусі, не мають цих переваг, вже хоча б тому, що вони не призначені для отримання раціонально обґрунтованих думок. Це не виключає того, що аргументи, розроблені іншими підходами до теорії аргументації, не є добрими інструментами для інших цілей або функцій. Іноді нам потрібна, наприклад, ефективна в плані навіювання (persuasiv) риторика, коли в екстрених ситуаціях нам не вистачає часу на раціональне переконання, наприклад, коли потрібно змусити терориста терміново відмовитися від свого наміру. (Прихильники риторичного підходу можуть тоді стверджувати, що вони принаймні розробляють добрі інструменти і що назви для них є умовними (konventionell), і тому розроблені ними інструменти є аргументами, а їхня теорія — теорією аргументації. Насправді слово «аргументація» — класичний вираз для орієнтованих на істину інструментів, і тому орієнтована лише на словесне переконання риторика (bloß persuasive Rhetorik) не є аргументацією, а теорія, яка з нею пов'язана, насправді не є теорією аргументації. В цьому відношенні не має бути ніякої плутанини.)

Звичайно, представники епістемологічної теорії аргументації критично обговорювали також інші підходи в теорії аргументації. Даний нижче (короткий і неповний) список літератури слідує переважно хронології виникнення обговорюваних теорій: 1. Схема аргументації Тулміна (Toulmin 1958), яка формулює структуру всіх аргументів, обговорюється в: Lumer 1990: 284-287. 2. Нова риторика Перельмана та Ольбрехт-Тітекі (1958) критично обговорюється в: Lumer 1990: 287-289. Спрямована на розуміння риторика Тіндейла обговорюється у: Siegel (друку). 3. Прагма-діалектика, розроблена ван Емереном та Гроутендорстом, піддається критиці у: Biro & Siegel 2006; Lumer 2010; 2012; Siegel (у пресі); Siegel & Biro, 2008; 2010. 4. Теорія аргументації Габермаса, яка пропагує мету аргументативного консенсусу на основі універсальної прагматики, що

містить три нібито загальнозначущі претензії на істинність, правдивість і нормативну правильність, які, у свою чергу, визначені в універсальному консенсусі, отриманому дискурсивним шляхом, критично аналізуються в: Lumer 1990: 149-158; 290-296; 313-314; 316-317; 453-454. 5. Теорію схем аргументації Волтона критикує: Lumer 2016a; 2022; Siegel & Biro 2021. 6. Критичний аналіз теорії непрепозиційних (в основному візуальних або акустичних) аргументів, згідно з якою є також нелінгвістичні, непрепозиційні аргументи та тези, наведено в: Lumer 2016b. 7. Теоретичні підходи до аргументації, які намагаються визначити добрі аргументи, посиляючись на доброчесність аргументатора, критикуються у: Bowell & Kingsbury 2013; Siegel (у пресі).

Щоб показати в порівнянні значення та важливість теорії епістемологічної аргументації, в наступному розділі з епістемологічної точки зору дана критика найпоширеніших в даний час альтернативних теорій аргументації. Вони критикуються насамперед через те, що не дають добрих епістемологічних інструментів. Звичайно, це лише невелика частина тих критичних зауважень, які щойно були задокументовані в бібліографії. Тому що на даний момент мова може йти лише про добір фундаментальних критичних зауважень, а не про всебічний аналіз усіх переваг і недоліків цих теорій.

2. Інші теорії аргументації

2.1. Нефілософські теорії аргументації та особливе значення для них аргументації, орієнтованої на істину

Теорія аргументації спочатку була розроблена у філософії. Основне завдання філософської теорії аргументації — нормативне, або, точніше, епістемічно орієнтоване (*epistemisch konsiliativ*), а саме, воно полягає у розробці та обґрунтуванні критеріїв для епістемічно добрих аргументів та для їх застосування, включаючи, зокрема, також критерії нелогічних аргументів. Потім теорії аргументації розроблялися і в інших наукових дисциплінах: в юриспруденції, лінгвістиці, науках про комунікацію, теорії штучного інтелекту, в психології та в політології, і це лише найважливіші з них. Зазвичай вони не мають епістемічно-нормативних цілей. Їхні цілі, насамперед, аналітико-експлікативні, які полягають у поясненні того, як працюють аргументи у відповідній дисципліні або в її предметній галузі (у суді, у політиці...), а також орієнтовані на словесне переконання чи узгодження (*persuasiv-konsiliative*) думок. Вони поляга-

ють у поясненні того, який спосіб аргументації найбільш успішний з погляду переконання в суді, в рекламі, у політиці. Вони мають також інші мети. Більш спеціальними неепістемічними цілями є, наприклад, лінгвістичний аналіз типу мовного акту «аргументація» або використання в комп'ютерних теоріях аргументів у процесі взаємодії людини та машини, дослідження аргументативних (неепістемічних) стилістичних прийомів у риторичі.

Через ці зовсім сторонні цілі нефілософські теорії аргументації не конкурують з філософськими. Використання суто риторичних засобів переконання (мабуть, епістемічно добрих аргументів) може, наприклад, мати сенс, а також бути морально прийнятним, якщо для людей з моральної точки зору важливо швидко змінити свої установки, наприклад, для запобігання небезпеці (злочинці з метою вимагання) загрожують завдати великої шкоди, а значна частина населення не розуміє несподіваної небезпеки, для запобігання якій потрібні колективні дії...). У тій мірі, в якій нефілософські теорії аргументації мають справу з аргументаціями, які мають на меті знайти істину у своїй власній дисципліні (наприклад, в юриспруденції мають справу з судовими доказами в суді або в окремих науках при обґрунтуванні теорій і взагалі при «аргументативному захисті», пов'язаній з обґрунтуванням своїх теорій і, у загальному сенсі, з «аргументативним захистом» результатів), вони теж пов'язані з філософськими нормативними критеріями епістемічно хрпших аргументацій. І в загальному лексиконі цих теорій терміни «аргументація» та «аргумент» використовуються для вислову слідувань/послідовностей суджень (або їх компонентів («аргумент»)) або мовних актів («аргументація» у сенсі «акту аргументації»), в яких вони викладаються), що виконують стандартну епістемічну функцію набуття раціонального переконання, тобто приведення до раціонально обґрунтованої віри у тезу. Бо академічною, науковою мовою це — традиційний вираз орієнтованих на істину форм словесного переконання та епістемічного роз'яснення. А якщо йдеться про «рішення / роз'яснення за допомогою аргументів / аргументації» або про «найкращі аргументи» тощо, то традиційно мають на увазі також аргументації, орієнтовані на істину, які відсутні в епістемологічних теоріях аргументації. У цьому плані епістемічно орієнтована філософська теорія аргументації займає особливе становище серед теорій аргументації. (Втім, те саме стосується і роз'яснення дедуктивних відношень у логіці, коли в інших дисциплінах говорять про «логічну обґрунтованість» (Schlüssigkeit)» або «логічне слідування».) Якщо, навпаки, в орієнтованих на риторичу (persuasiv orientierten) теоріях йдеться про розробці інструментів для суто словесного (Persuasion), не епістемічного переконання,

тобто, якщо навмисно відмовляються від епістемічної мети, то ці інструменти слід називати не «аргументацією», а, наприклад, «риторичними / переконуючими (persuasives) засобами». Однак такі риторичні прийоми часто мають переконливий (persuasive) ефект завдяки тому, що їх приймають за (епістемічно добрі) аргументи. (Звичайно, це не означає, що тоді вони також є аргументами або навіть добрими аргументами.) Аналіз переконливого ефекту включає також дослідження того, чи спирається і якою мірою цей ефект на раціональне знання або інші засоби, для чого, звичайно, необхідні критерії епістемічно добрих аргументів. Це також показує центральне положення аргументів, орієнтованих на істину, і, таким чином, центральне положення епістемологічної теорії аргументації.

2.2. Альтернативні філософські теорії аргументації:

1. Риторичні підходи.

Поряд з епістемологічною теорією аргументації існує низка альтернативних філософських теорій аргументації. Найважливіші їх наступні.

Існує *риторична теорія аргументації*, що розуміється в широкому значенні (наприклад, Perelman & Olbrechts-Tyteca 1958; Tindale 1999; 2004; 2021), метою якої є переконання інших, а також розуміння (Verständnis) інших та досягнення порозуміння (Verständigung). Спільним для цих дуже різномірних підходів є те, що вони є негативною епістемологією, згідно з якою немає істини (або, принаймні, вона не пізнавана), а завжди є тільки суб'єктивні істини або думки, на які можна вплинути (у своїх інтересах) або просто спробувати зрозуміти. Така спроба, зокрема, є інтерсуб'єктивним, а також міжкультурним взаєморозумінням (Verständigung). У цих теоріях спроба переконати універсальну аудиторію замінює пошук істини. Засоби впливу набуваються емпіричним шляхом, а саме шляхом аналізу та класифікації фігур аргументації. У певному роді ця форма риторики є сучасним продовженням античної софістики, яка також захищала релятивізм і суб'єктивізм істини. Крім того, ці теорії підживлюються постмодерністськими ідеями.

Зрозуміло, що ці риторичні теорії неспроможні виробити критерії аргументів, орієнтованих на істину, тобто ніяких реальних епістемологічних інструментів. Вони навіть не намагаються це робити. Вони заперечують досягнення епістемологічного підходу (на мою думку, вони явно взагалі не обговорюють цей підхід). Всупереч цій критиці наведений вище нарис показує, що аргументація, орієнтована на істину, цілком

можлива. Однак вище не були викладені інші підстави цієї аргументації, взяті з епістемології та філософії мови, оскільки це завело б нас тут занадто далеко, зокрема, ми не торкалися семантичної теорії істини та психології прийняття рішень (проте див., наприклад: Lumer 1990: 85-141, 158-163; 408-433), і не наполягали на використанні ясних і точних понять, які лише й роблять судження здатними бути істинними (*wahrheitsfähig*). Якщо ця критика і позбавила переваг риторичні теорії, то залишається відкритим питання, який сенс ще мають аргументації, які вони вигадали чи реконструювали. Мета розуміння та взаєморозуміння, про яку говорить Тіндейл, звичайно, є соціально важливою. Але засобом досягнення цього служать не аргументації, а пояснення та експлікації (можливо, він плутає їх з аргументаціями).

Поряд із щойно описаною філософською риторичною теорією аргументації існують також (як правило) нефілософські риторики, які досить цілеспрямовано намагаються розробити на базі психології ефективні мовні засоби впливу на погляди (див., наприклад, Berger 2020). Ці спроби плавно перетікають у курси маркетингу та психологічної риторики. Такі теорії та практики у певному сенсі є наступниками іншого компонента софістики, а саме орієнтованої на словесне переконання (*persuasiven*) риторики. Однак вони зазвичай не фігурують під назвою «теорія аргументації» і, зрозуміло, не є такими.

2. Консенсусні теорії.

Консенсусні теорії аргументації вбачають мету (чи, правильніше, стандартний результат) аргументації у досягненні консенсусу. Як правило, ця мета може бути досягнута тільки в *діалозі*, тому аргументативні діалоги, як уже говорилося, є основним предметом цих теорій. Відповідно, вони, керуючись нормативним наміром, встановлюють *процесуальні правила* (*Prozeßregeln*), що визначають, хто, що і коли може або повинен говорити, тоді як будь-які правила або критерії для аргументацій у вживаному тут сенсі (тобто як послідовності суджень, де одне з суджень є тезою, а інші — аргументи для неї), самі по собі залишаються на розсуд (*Konsens*) учасників.

Існують дві основні, але досить різні форми цих теорій. Дискусивна теорія істини (а також нормативної правильності та істинності) Габермаса (Habermas 1973; 1981: 34-71) встановлює прямий зв'язок між істиною (а також нормативною правильністю та істинністю) та досягнутим у ході дискурсу консенсусом. Консенсус, отриманий аргу-

ментативним шляхом в ідеальному дискурсі (який не має обмеження в часі, не виключає можливих учасників і вільний від відносин, заснованих на силі (*Machtbeziehungen*) тощо) є *критерієм* істини (а також нормативної правильності та істинності).

Проте це не може відповідати дійсності з кількох причин. 1. Досягнутий аргументативним шляхом консенсус часто є добрим показником істини, тому що всі учасники коректно розпізнали істину і в результаті дійшли згоди. Але він (= консенсус) не є критерієм істини, вже хоча б тому, що консенсус, досягнутий за допомогою аргументації, також може бути хибним. Габермас міг заперечити це, наприклад, стверджуючи, що цей консенсус тоді виник не з ідеального дискурсу. Але ціна цього захисного маневру полягає в тому, що через радикальні вимоги до ідеального дискурсу завжди існує тільки одна недосяжна і непізнана віртуальна істина, тому що жоден дискурс не ідеальний. 2. Габермас припускає, що дискурс, що визначає істину, є аргументативним і складається в основному з обміну аргументами (у передбачуваному сенсі, тобто розуміється як послідовність суджень). Як показав наведений вище аналіз способу функціонування аргументацій, добра аргументація показує, що теза, що розглядається, задовольняє критеріям прийнятності і, зокрема, істинності. Однак, щоб ці критерії не призводили до порочного кола, вони мають бути незалежними від консенсусу, досягнутого пізніше. 3. Істина, яка визначається консенсусом, яка знову-таки не посиляється на незалежні від дискурсу критерії істини, не матиме жодного відношення до світу, який вона повинна описувати. Їй не вистачало дійсної цінності істини, саме того, що справжні судження правильно описують світ.

Насправді істинність судження визначається значенням висловів, з допомогою яких воно формулюється, а саме правильним застосуванням тих чи інших пізнавальних операцій, і навіть синтаксичними правилами, що визначають зв'язок цих пізнавальних операцій. Оскільки ці пізнавальні операції можуть виконуватися індивідуально і відноситися до конкретних об'єктів у світі, істина індивідуально пізнається і має відношення до світу. З попередньої критики випливає такий висновок: розроблений Габермасом дискурсивний консенсус не має того відношення до істини, яке він припускав. Звичайно, багато консенсусів, фактично отриманих у ході дискурсу, матимуть своїм предметом істинні судження, але деякі також і хибні. На даний момент теорія Габермаса ні в якому разі не допомагає вирішити, який фактичний консенсус має справжній зміст, а який — хибний, саме тому, що отриманий в ході дискурсу консенсус не має прямого відношення до істини. Таким чином, його теорія не дає інструменту для розпізнавання істини та не гарантує її інтерсуб'єктивної

передачі, а також обґрунтованого переконання. Цей інструментальний недолік його теорії ще ясніше виявляється у тому факті, що вона навіть не дає критеріїв для епістемічно добрих аргументів, а натомість посиляється на консенсус щодо цих критеріїв. Тож у цьому сенсі це — лінива теорія, яка залишає ту роботу, яку має виконувати сам теоретик, тим, хто застосовує теорію. І оскільки вони зазвичай перевантажені цією роботою, якщо вони взагалі встановлюють критерії добрих аргументів, а не покладаються на свою інтуїцію чи інші теорії, вони часто погоджуються з поганими критеріями, які допускають погані аргументи та виключають добрі. Звичайно, якби критерії були встановлені на основі консенсусу, досягнутого в ході ідеального дискурсу, то вони, безумовно, були б кращими, ймовірно, навіть кращими, ніж те, що в цьому відношенні досі пропонувала епістемологічна теорія аргументації. Але такий консенсус щодо справді ідеального дискурсу є лише гіпотетичною фікцією; і тому ми просто не маємо відповідних критеріїв для доброї аргументації.

Інша основна форма консенсусної теорії аргументації представлена *прагма-діалектикою*, розробленою ван Емереном і Гроутендорст (van Eemeren & Grootendorst 1984; 2004). У прагма-діалектиці «аргументації» також розуміються як аргументативні діалоги (надалі я дотримуватимуся введеної тут термінології), метою яких знову є консенсус, але це — консенсус, який стосується раніше оспорюваної тези. Ця мета полягає в тому, щоб вирішити суперечність. Бажаний консенсус не пов'язаний (наприклад, як у Габермаса) аналітично з істиною. Швидше, залишається незрозумілим, чому ця теорія взагалі шукає консенсус і, отже, яким умовам він підпорядковується. У будь-якому випадку ця теорія не говорить про істину та пізнання. Натомість йдеться про вирішення соціальних конфліктів. Тоді чому б учасникам просто не сказати: «Так, якщо ви вважаєте, що це правильно, то я погоджусь з вами заради консенсусу, хоча раніше я дотримувався іншої думки»? Конструктивним ядром прагма-діалектичної теорії є досить точні, але агоністичні правила діалогу («кодекс поведінки для раціональних учасників дискусії»), як у змаганні, організованому у формі гри (van Eemeren & Grootendorst 1984: 151–175; 2004: 7). Мета учасників аргументативної дискусії полягає у тому, щоб перемогти. Правила діалогу вимагають, серед іншого, щоб учасники попередньо спільно визначили спірну тезу та допустимі форми аргументації. Кожен із них має обґрунтувати твердження, коли його про це попросять. Якщо обґрунтування не виконано, невдало чи спростовано, він повинен його відкликати. Нарешті, існує правило щодо переможця, згідно з яким, серед іншого, учасник дискусії повинен відмовитися від свого твердження, якщо опонент успішно захистив свою антитезу.

У цих дискусіях слід використовувати також аргументації, так що в принципі в дискусіях явно присутня відома епістемічна спрямованість. Однак точна роль епістемічного залишається незрозумілою. Цілеспрямована епістемічна орієнтація порушується саме тим фактом, що визначення критеріїв добрих аргументацій (у тому сенсі, в якому вони тут використовуються) залишені на розсуд учасників відповідної дискусії. Вони можуть домовитися (наприклад, з незнання або з міркувань стратегічного порядку) про неефективні критерії, які часто призводять до хибних тез. У будь-якому разі ван Емерен і Гроутендорст самі не розробляють жодних критеріїв добрих аргументацій (у тому сенсі, який тут використовується) — навіть якщо вони значною мірою пропагують дедуктивізм в інших контекстах, тобто теоретичний підхід, згідно з яким добрі аргументи завжди мають бути дедуктивними. Однак, щоб зробити їх дедуктивно обґрунтованими, можна доповнити їх відповідними посилками. Проблеми дедуктивізму, однак, полягають у тому, що (i), засновки, які відсутні в «неповній» аргументації і які необхідні для її обґрунтованості (*Schlüssigkeit*), ми часто ще не визнали істинними чи прийнятними; засновки, які потрібно додати, щоб зробити аргументацію дедуктивною, тому залишаються епістемічно недоступними; та (ii) недедуктивні форми аргументацій просто ігноруються.

Вихідна проблема прагма-діалектики полягає в тому, що навіть неясно, у чому повинен полягати сенс аргументативних діалогів та пошуку консенсусу, тож і правила діалогу розроблялися не для цієї мети. У будь-якому разі вже лише з цієї причини ця теорія не дає нам *епістемічних* інструментів, придатних для використання. 1. Як уже згадувалося, вона не дає будь-яких *критеріїв доброї аргументації*, якими можна було б керуватися при визнанні прийнятності тези, а в основному відноситься до відповідного консенсусу учасників дискусії, які також можуть досягти єдності щодо правил аргументації, які виявляться неефективними. У позитивному плані вона у цьому відношенні лише невиразно підтримує проблемний дедуктивізм і навіть не дає точних критеріїв гарної дедуктивної аргументації. 2. Що стосується агоністичних правил діалогу («кодекс поведінки раціонально мислячих учасників дискусії»), то для епістемічних цілей краще підходять кооперативні діалоги, в яких другий партнер з діалогу не тільки вимагає доводів і, при необхідності, критикує їх, але також, якщо він має більш повну інформацію, виправляє помилкові висновки чи посилки і цим допомагає відкрити невідомі раніше істини чи допомагає обґрунтувати правильну, але недостатньо обґрунтовану тезу (див., наприклад, Lumer 1988; Goldman 1999: 139-149).

3. Теорія схем аргументів Волтона.

Теорія схем аргументації Волтона — це також філософська теорія аргументації, яка широко застосовується, особливо у сфері комп'ютерних технологій (Walton et al. 2008). По суті, ця теорія надає списки загальних, але щодо конкретних описів аргументації, тобто списки схем аргументації. Наприклад:

Більший засновок: Джерело s може знати про речі у певної предметної області f , що містить висловлювання p .

Менший засновок: s стверджує, що p істинно (хибно).

Висновок: p істинно (хибно). (Див. Walton et al. 2008: 309)

Окремі схеми зазвичай супроводжують критичні питання. Найдовший список Волтона, так званий «компендіум», містить 104 такі схеми (Walton et al. 2008: 308-346). Ці схеми отримані емпірично, шляхом аналізу великих корпусів текстів. Здебільшого це ентимеми, т. є. для логічної обґрунтованості (Schlüssigkeit) бракує хоча б одного засновку, зазвичай головного засновку (Hauptprämissе). (У наведеному прикладі головна посилка, яка зробила б аргумент логічно переконливим, насправді така: «Якщо джерело x має можливість знати про речі в певній предметній області y , що містить висловлювання z , і x стверджує, що z істинно, тоді z істинна». Те, що у цій схемі називається «більшим засновком» (“major premise”), насправді є лише другим, підлеглим засновком (Unterprämissе) (меншим засновком — minor premise). З цих схем 23 є дедуктивно обґрунтованими, п'ять інших схем будуть дедуктивно обґрунтованими при додаванні деяких аналітично істинних посилок (Підрахунок згідно: Lumer 2022: 217-218). Однак більшість схем недедуктивні. у тому числі за допомогою таких питань, як: «Чи є контрприклад?»

Чисто емпіричне обґрунтування схем, яке час від часу або часто аргументується таким чином, що робить проблематичним їхнє нормативне використання, навіть якщо воно розумілося Уолтоном як епістемічно нормативне. Теорія Волтона не дає жодних доказів того, що теза буде істинною, якщо засновки істинні, або, принаймні, припустима, що аргументи, побудовані відповідно до цих схем, є також епістемічно добрими. І справді, багато з цих схем є епістемічно поганими, вони рідко коли призводять до прийнятних тез. Проблема «обґрунтованості» недедуктивних аргументацій також не вирішено. Той факт, що аргументатор або адресат, якщо вони взагалі мають лише обмежену інформацію, не знають, наприклад, контрприкладів, не виключає, що їх немає. А це, у свою

чергу, показує, що посилання на результат діалогу, що відбувається у формі питань та відповідей (Frage-Antwort-Verlauf), також не може зробити вихідну схему правдоподібною. Іншою ознакою слабкості цього підходу є те, що найдовший список Волтона вже містить 104 схеми, але через їхню конкретність можна було б додати ще тисячі схем. За списком просто немає жодної теорії, за допомогою якої схеми можна було б пояснити, систематизувати та звести до базових форм, не кажучи вже про епістемологічну теорію, яка могла б також довести їхню епістемічну ефективність. Теорія схем аргументації також не надає епістемічно придатних інструментів.

4. Неформальна логіка.

Неформальна логіка (наприклад, Blair 2004; 2012a; 2012b; Govier <1985> 2010; Johnson 2000; Johnson & Blair <1977> 2006) є теоретико-аргументаційний підхід, дуже близький до епістемологічного. Навіть неформальні логіки визнають, що раціональне переконання та приведення доказів на підтримку тези є стандартною функцією аргументації (Johnson 2000, 189; Blair 2004; 2012b). Блер також припускає, що така раціональна підтримка є питанням теорії пізнання (Blair 2004: 141-142). Відповідно до цього підходу, добрі аргументи мають відповідати РПД-критерію: релевантність, прийнятність, достатність. Це означає, що посилки мають бути релевантними стосовно тези, вони повинні бути прийнятними та достатніми для підтримки тези (Govier <1985> 2010: Ch. 3; Johnson & Blair <1977> 2006: 54-56). А як такі опорні відносини неформальні логіки розглядають дедуктивні, індуктивні та кондуктивні висновки, хоча кондуктивні висновки (аргументація «за» і «проти») досі є предметом дослідження (Govier <1985> 2010: Chap. 11).

Основна проблема цього підходу полягає в тому, що критерій достатності відношення виводу (Schlußbeziehung) досить незрозумілий, зовсім розпливчастий і теоретично не розроблений. Це просто модне ключове слово (Schlagwort), за яким не стоїть жодна теорія. Не розроблені критерії валідних індуктивних висновків та аргументів (найкраще див. Govier <1985> 2010: Глава 9). І в попередніх підходах до теорії кондуктивного висновку поєднуються багато речей (і. аргументи на користь деякої позиції та критичні нападки на ці аргументи, ii. Орієнтири (Indizien), які роблять конкретне пояснення дуже ймовірним, і орієнтири, що роблять його скоріше неймовірним. не може дати ні справжніх інструментів, ні ефективних критеріїв епістемічно добрих аргументів.

Логіки часто думають, що логіка з деякими доповненнями — наприклад, що засновки мають бути істинними, що у повсякденних міркуваннях можна додатково використовувати необґрунтовані посилки, — вже містить у собі теорію аргументації. Але це — помилка, яка ґрунтується на невірному розумінні історії виникнення теорії аргументації та побажаннях, які логіка виконати не може. Такими побажаннями та недоліками логіки є: 1. Існують аргументації, які не є ні дедуктивними, ні неіндуктивними. 2. Логіка також вимагає обґрунтування, яке, однак, не є дедуктивним обґрунтуванням. 3. Теорія аргументації повинна розробити безліч прагматичних правил аргументативного застосування висновків (Schlüssen), які <допомагають відповісти, зокрема, на питання>: У що повинен повірити адресат? Яку силу обґрунтування має забезпечувати аргументація? Коли аргументація містить коло? 4. Оскільки повсякденні аргументи не відповідають ідеалу теорії аргументації, але все ж таки можуть бути корисні, для їх перевірки необхідні правила інтерпретації, які перетворюють повсякденні аргументи, надаючи їм якомога ідеальнішу форму. І навпаки, ці правила також є критеріями того, наскільки аргументація може залишатися нижчою за стандарт ідеальної аргументації, щоб як і раніше вважатися валідною (gültig). (Lumer 1990: 2-3.). — Усі ці вимоги мають відповідати критеріям епістемічно добрих аргументацій. Логіка як така навіть намагається їм відповідати. Щодо цього вона також не дає жодних критеріїв для епістемічно добрих аргументів.

Тут також слід розглянути *теорію аргументації Тулміна*, що найбільш цитується з усіх теорій аргументації, особливо її ядро, схему Тулміна (Toulmin 1958: 104). Згідно з цією схемою, аргументації мають таку структуру, що 1) твердження підкріплюється 2) даними (data) або підставами, причому 3) гарантія або підстава правомочності (Berechtigung, англ. warrant), яка як неформальне правило виведення пов'язує дані та твердження — це гарантія, яка може містити певне 4) обмеження (кваліфікатор: «якщо не...»). Ця гарантія може бути, зрештою, обґрунтована за допомогою 5) підтримки (backing) (Toulmin 1958: 97-125; особливо 104). Навіть якщо сам Тулмін претендує на те, що він розробив раціональну процедуру (Prozeß), за допомогою якої можна виносити рішення щодо тверджень (там же, 7), стандарти, характерні для аргументації (там же, 234; 248), його модель носить лише описовий характер. Він намагається описати загальну структуру аргументації. Вона надто неточна як критерій оцінки аргументацій, навіть епістемічної оцінки. За допомогою цієї моделі можна, щоправда, класифікувати елементи деякої даної аргументації як такі-то і такі компоненти. Але тоді немає жодних інших правил, які б встановлювали, як окремі компоненти повинні бути скла-

дені в контексті інших компонентів, щоб вийшов валідний аргумент, що підтверджує тезу. У цьому плані ця теорія навіть намагається розробити ефективний епістемически добрий інструмент, критерій для епістемічно добрих аргументів. Є також деякі інші фундаментальні проблеми, які роблять цю теорію неприйнятною з епістемологічної точки зору: (i) хоча ця схема Тулміна вводиться як структура аргументацій, насправді є дуже багато епістемічно добрих аргументів, які не мають цієї структури: практичні, індуктивні, інтерпретаційні, більш складні дедуктивні аргументи ... (ii) Далі, за цією теорією немає ніякої епістемології або логіки, які можна було б використовувати для пояснення того, чому аргументи взагалі є добрими, і на основі чого також можна обґрунтувати, коли аргумент добрий. (iii) Особливо проблематичним елементом моделі є гарантії. На відміну від формальних правил логіки, Тулмін розглядає їх як матеріальні правила виведення. Насправді в його прикладах це в основному (обмежені) загальні висловлювання, а не правила виведення, — навіть з погляду формулювання вони не є правилами виведення, які, якби не було обмежень, мали б логічно спричиняти тезу. У такому разі, однак, логіка є метатеорією, яка пояснює, чому такі логічні наслідки зберігають істину. Проте такої метатеорії немає для матеріальних правил виведення.

Когнітивні теорії аргументації (див., наприклад, Nample 1981; Pasquier et al. 2006) називають себе теоріями «аргументації». Насправді саме когнітивно-психологічні теорії емпірично досліджують, як нова інформація, зокрема отримана в результаті полеміки з іншими, інтегрується в колишні переконання і як вони (або їхня ймовірність) можуть змінитися. Будучи емпіричними теоріями, вони не можуть робити безпосередньо нормативних тверджень, зокрема тверджень про те, чи аргумент є епістемічно добрим і чи доводить він те, що він повинен доводити. Ці теорії також не дають жодних епістемічних інструментів, жодних критеріїв для епістемічно добрих аргументів.

Нещодавно було запропоновано *теорію моральної доброчесності аргументації* (Tugendtheorien der Argumentation) (див., наприклад, Aberdein & Cohen 2016), згідно з якою оцінка аргументу фокусується на аргументаторі. Аргумент («argument»), наприклад, є добрим доти, доки її учасники демонструють аргументативні чесноти: відкритість, інтелектуальну скромність, готовність слухати і серйозно ставитися до незнайомих позицій (там же, 340). Але, по-перше, йдеться про «аргументи» (arguments) у сенсі (аргументативної) *дискусії*, а не про аргументації у вжитому тут сенсі, тобто не про послідовність суджень з одним із цих суджень як тези. По-друге, і перш за все, звичайно, незважаючи на відкритість і т. д., аргументи, які використовуються в дискусії, можуть бути

поганими, а їх тези — багато в чому неприйнятними, тому, незважаючи на досягнуте порозуміння, ніякого реального прогресу в пізнанні не було досягнуто. Стороння людина може сказати: «Зрештою вони чудово порозумілися, але те, що вони відстоювали, було цілковитою нісенітницею/до безглуздя хибним». При оцінці аргументативних дискусій також важливі епістемічні якості аргументацій добродішних учасників. Проте ці переваги не гарантують епістемічної добродішності (Qualität) аргументативних дискусій, навіть якщо вони можуть сприяти їй. Вони також не мають на увазі епістемічної добродішності аргументацій, здійснених добродішними людьми. Досі представники теорії моральної гідності аргументації не встановили критерії добрих аргументацій (у цьому сенсі) виключно з точки зору моральної добродішності (Tugendhaftigkeit). Вже з цієї причини ця теорія ще надала епістемічно корисного інструменту. Але й майбутня спроба зробити це була б епістемічно помилковою із зазначеної причини. — Ця критика теорії гідності аргументації не виключає того, що моральні переваги для тих, хто аргументує на самоті (solitär) або в дискусіях, також визначаються *після* або *поряд* з визначенням критеріїв епістемічно добрих аргументацій. Це важливе завдання, яке виконується також у рамках епістемологічної теорії аргументації, наприклад, щоб сприяти аргументаціям, більш спрямованим на досягнення інтерсуб'єктивного результату і відповідного йому, а також сприяти справжньому співробітництву. Ця критика, скоріше, спрямована проти протилежного шляху, а саме проти спроби розробити критерії епістемічно добрих аргументів виходячи з умов їхньої моральної гідності.

3. Нові розробки теорій аргументації та їх перспективи.

3.1. Розквіт нефілософських теорій аргументації.

Сучасна теорія аргументації спочатку (1958 р.) виникла в філософії і має там свій концептуальний і епістемічно нормативний центр внаслідок тієї нормативної важливості аргументації, яку має аргументація для всіх наукових дисциплін. В інших наукових дисциплінах перші теорії аргументації були розроблені не пізніше 1970-х років, наприклад, у лінгвістиці та юриспруденції, або ж у комп'ютерних науках, політичних і комунікативних науках. Принаймні, починаючи з 2000 року, нефілософські теорії аргументації також надзвичайно розрослися кількісно, і існують у багатьох дисциплінах, крім згаданих, також, зокрема, у психології та когнітивних науках, емпіричних соціальних науках, гендерних дослідженнях

та теології. По-перше, наявність аргументації, а також вид та вплив аргументації досліджуються емпірично. По-друге, нормативні чи орієнтовані досягнення консенсусу (konsiliative) теорії аргументації розробляються для власної наукової дисципліни. По-третє, моделі міркувань розробляються для спілкування з комп'ютерами й для аналізу фактично використовуваних аргументів. Кількісні масштаби досліджень на цей час стали величезними. Проте менша частина цих досліджень орієнтована на епістемічно нормативні критерії аргументації. В цьому випадку таке дослідження більше не має жодного (дійсного) зв'язку з філософськими теоріями аргументації та використовує свої власні поняття аргументації, частково розроблені *ad hoc* та невизначені.

3.2. Розробка філософських теорій аргументації, зокрема не-епістемологічних.

У філософії справжня теорія аргументації досі залишається маргіальною проблемою. Навіть існуюча література з аргументації у філософії (наприклад, Passmore <1961> 1973; Tetens 2004), яка могла б стимулювати роздуми про філософські обґрунтування, не набула широкого поширення. У різних країнах та в багатьох університетах, а часто також і у вищих школах, теорія аргументації відіграє роль пропедевтичного предмета, насамперед, як частину інструкцій щодо написання наукових праць. Але її досі не сприймають серйозно як самостійну філософську дисципліну. Інші філософські дисципліни насправді не відкрилися для неї. І досі панує хибна думка, що потреба в теорії аргументації може бути задоволена логікою, трохи розширеною прагматикою і виконує виключно функцію пропедевтики. Відповідно, деякі логіки досі пишуть підручники чи розділи з теорії аргументації, навіть не знаючи ні наукових праць з теорії аргументації, ні розроблених там теоретичних підходів. Відповідно, крім Північної Америки, майже немає професорів філософії, що спеціалізуються з теорії аргументації. Найбільш відомі теоретики філософської аргументації викладають цю дисципліну тільки разом зі своїм основним предметом — логікою, епістемологією, філософією мови, філософією науки, етикою тощо. Це призводить не лише до певної недостатньої представленості теорії філософської аргументації на міждисциплінарних конференціях, а й до повільного прогресу у дослідженнях. Іншим наслідком є мала значимість філософської теорії аргументації для ширших кіл громадськості та політичного дискурсу, хоча вона мала б зробити важливий внесок у всі ці галузі, а

саме: вона мала б дати критерії для епістемічно добрих аргументацій, які мають на меті відшукування істини та раціональне переконання (див. наступний підрозділ).

Відповідно, дослідження філософської теорії аргументації, яка не є епістемологічною, з 2000 р. призвели до деяких нових розробок (див. розділи 2.2–2.5 вище), але не принесли будь-яких революційних досягнень. Ці нові розробки включають, зокрема, обговорення нелінгвістичних, особливо візуальних аргументів (вступ Birdsell & Groarke 1996), теорія моральної гідності аргументації (Tugendtheorie der Argumentation), теорія схем аргументації Волтона.

3.3. Становлення та перспективи епістемологічної теорії аргументації

Як показало коротко описане вище обговорення, епістемологічна теорія аргументації є єдиним теоретико-аргументаційним підходом, який розробив чіткі та точні критерії доброї аргументації, спрямовані на пошук істини та на раціональне переконання. Відповідно, він насправді має певне фундаментальне значення для всіх спроб дати, окрім результатів спостереження, дійсно вірні чи прийнятні гіпотези та індивідуально чи спільно — а саме за допомогою аргументативного захисту, критики та виправлення — відфільтрувати із сукупності запропонованих гіпотез та передавати іншим отримані таким чином знання як такі шляхом аргументативно пізнання, що направляється (див. вище розділи 1.2 і 1.3). Зокрема, при аналізі та оцінці фактично поданих аргументів критерії добрих аргументів допомагають встановити, чи дійсно вони доводять чи виправдовують відповідну тезу. Все це стосується всіх наукових аргументів, як до філософських, так і аргументів у публічному дискурсі та в політичних дебатах, оскільки вони зацікавлені в прийнятті справді добрих рішень та заходів. У філософії теорія аргументації може, наприклад, розробити критерії добрих філософських аргументів шляхом аналізу важливих філософських аргументів, а також на основі метафілософської рефлексії.

Вище (розд. 1.2-1.4) було показано, які частини повної епістемологічної теорії аргументації вже розвинені та розроблені. Але багато чого ще треба зробити. Зокрема, для завершення цієї теорії, її практичної інтеграції та застосування немає таких частин і доповнень:

- теорій та критеріїв інших типів аргументів, зокрема: статистичних аргументацій, аргументацій, призначених для обґрунтування теорій в емпіричних науках;

- теорії аргументативних чеснот (Tugenden), зокрема, але не тільки, з епістемічними цілями, тобто таких чеснот, які служать індивідуальному та спільному знаходженню істини та придбання обґрунтованих думок;
- простого, популярного опису епістемологічної теорії аргументації та відповідного підручника;
- імплементації критеріїв добрих аргументацій у комп'ютерній програмі для аналізу та графічного зображення аргументацій; відповідно, для безлічі типів аргументацій має бути також кілька основних видів графічного зображення, які, крім того, через більш точні структурні характеристики іноді виходять далеко за межі рівня складності попередніх графічних зображень аргументацій;
- більшого втручання у поточні політичні та культурні дебати шляхом запровадження епістемічно добрих аргументів та аналізу важливих на даний час аргументів відповідно до критеріїв теорії епістемологічної аргументації;
- більше дискусій також серед представників епістемологічної теорії аргументації, зокрема, між представниками різних субпідходів, які необхідні, зокрема, для виправлення та покращення вже розроблених речень та частин теорії.

Це — велика робоча програма. Але те, що було сказано вище про філософську теорію аргументації взагалі, стосується все ще, зокрема, і епістемологічної теорії аргументації. Активних теоретиків, які розробляють та розвивають цю теорію, порівняно небагато; і жоден з них не може повністю присвятити себе теорії аргументації, всі вони, як і раніше, активно працюють в основному в інших філософських дисциплінах. І, незважаючи на кілька важливих винятків, також не вистачає молодих вчених, які присвятили себе цій теорії. Я можу лише здогадуватись про причини цих недоліків. Однією з причин, безумовно, є те, що епістемологічна теорія аргументації через її високі вимоги є відносно складною теорією, яку нелегко зрозуміти і подальший розвиток якої потребує точності та широких знань у різних галузях. Навіть точний аналіз та оцінка окремих складних аргументацій — особливо філософських аргументацій — за допомогою критеріїв епістемологічної теорії аргументації надзвичайно трудомісткі і, крім знання теорії епістемологічної аргументації, завжди потребує добрих знань предмета у відповідній аргументації. Відповідно, розробка нових частин теорії тим паче досить складна.

З теоретичної точки зору з великих або фундаментальних підходів у теорії аргументації епістемологічний підхід також відносно мало набув поширення всередині та за межами філософії, наприклад, порівняно з

прагма-діалектикою або теорією схем аргументів (і окремих аргументативних помилок) Волтона, теорією дискурсу Габермаса або схемою аргументу Тулміна. При цьому, згідно з наведеними вище поясненнями, епістемологічний підхід мав би бути особливо актуальним для наук і концепцій філософії, в принципі орієнтованих на істину та прийнятність, як головний партнер у питаннях теорії аргументації. Як я вже сказав, епістемологічний підхід може сприяти не тільки вдосконаленню обґрунтувань, а й особливо вдосконаленню методичного саморозуміння (Selbstverständnisses) філософії. Такий низький рівень резонансу дивовижний ще й тому, що аналітична філософія, тобто найпоширеніша філософська школа у світі нині, присвятила себе, зокрема, аргументації для посвідчення своїх тез та теорій. Крім вже згаданих причин — високого ступеня складності, занадто малої кількості представників цієї теорії, зокрема, відсутності у неї популяризаторів тощо — ще однією причиною низького її поширення в самій філософії є те, що аргументованість, незважаючи на численні словесні заяви (Lippenbekenntnisse), у філософія часто не високої якості (nicht weit her ist). Постмодерністські та подібні підходи, безумовно, також сприяють цьому, але набагато більше проблематичні методологічні орієнтації багатьох таких філософів, які, безумовно, виступають за аргументованість, а саме: 1. зокрема, поширений методичний інтуїціонізм або 2. велика частина експериментальної філософії та 3 філософський натуралізм.

Методичний інтуїціонізм буває найрізноманітніших ступенів складності, від найпростішої форми («згідно з моєю/звичайною інтуїцією ця теза вірна») до відносно складних, таких як метод рефлексивної рівноваги (Überlegungsgleichgewichts) Гудмана і Ролза, згідно з яким цілі системи сингулярних та все більш загальних висловлювань треба узгоджувати та після ретельних роздумів приймати відповідно до своєї інтуїції. Але що є спільного у всіх видів методичного інтуїціонізму, так це те, що, з процесуальної точки зору, наприкінці інтуїціоністського обґрунтування або, з систематичної точки зору, як важливий засновок стоїть необґрунтована інтуїція. Однак з точки зору теорії аргументації ця інтуїція є лише необґрунтованою думкою, і у разі розбіжностей використання її як засновка є помилкою аргументації, а саме *petitio principii*. Це, зрештою, є просто відмовою від обґрунтування.

Насамперед, існують *різновиди експериментальної філософії*, які хочуть вирішувати філософські питання, особливо нормативні, вдаючись до загальноприйнятої думки, і які, у разі нормативних питань, абсолютно відмовляються від обґрунтування або навіть самої відповіді, тому що на нього не можна відповісти емпірично, і в цьому відношенні це не краще.

У цьому випадку звернення до загальноприйнятої думки є помилкою в аргументації, невалідним аргументом до публіки (*Argumentum ad populum*), тому що йдеться про рефлексивні відповіді на питання, на які зазвичай багато філософів вже давали обґрунтовані відповіді, рівень рефлексивності яких точно не перевищує просту народну думку.

Методичний натуралізм, який бажає використовувати у філософії методи природничих наук, відмовляється від відповіді на нормативні питання філософії або намагається вивести нормативні чи отримані шляхом згоди (*konsiliative*) відповіді з емпіричних даних і тим самим порушує закон Юма («із сущого (*Sein*) не слідує належне»).

У всіх трьох випадках упускається можливість розробити складніші форми аргументації, за допомогою яких можна обґрунтувати нормативні чи узгоджені філософські положення. В епістемологічній теорії аргументації були критично проаналізовані такі складніші форми аргументації для обґрунтування філософських тез, особливо нормативних або узгоджених тез (наприклад, Lumer 1990: 434–438; 447–455), та розроблено кращі типи аргументації (див. наприклад, Lumer 19 ; 2020b). І ці розробки, безперечно, можуть бути вдосконалені. Епістемологічна теорія аргументації виявляє тут потенціал, якого немає в інших теоретико-аргументаційних підходів, але який досі практично не використовувався.

Низький рівень прийняття широкою публікою епістемологічної теорії аргументації у філософії та теорії аргументації взагалі йде пліч-о-пліч з певною кризою аргументування як суспільної практики взагалі. Ця криза проявляється, наприклад, у словесних суперечках у соціальних засобах масової інформації або у відмові політиків аргументувати по-справжньому. Серед тих, хто безперечно цікавиться теорією аргументації, занадто прості теорії аргументації, такі як теорія Уолтона, також призвели до зниження терпимості по відношенню до більш диференційованих і складних підходів, таких як епістемологічна теорія аргументації. Цьому може протидіяти, зокрема, поширення та захист більш складних теорій аргументації, спрямованих на пошук істини та раціонального обґрунтування, як це робиться в даній антології.

4. Статті цього тому

Ця антологія статей з епістемологічної теорії аргументації складається з чотирьох основних частин: I. Перша частина містить статті із загальної епістемологічної теорії аргументації. II. Друга присвячена теорії критичного мислення, попередниці, але тепер також особливої гілки теорії

епістемологічної аргументації, яка має справу, зокрема, з педагогічною передачею епістемологічних стандартів аргументації. III. Третя частина містить статті представників епістемологічної теорії аргументації щодо спеціальних тем цієї теорії. IV Четверта частина включає критику з епістемологічної точки зору інших теоретико-аргументаційних підходів.

4.1. Частина I: Епістемологічна теорія аргументації.

Загальний підхід.

1. *Крістоф Лумер: Епістемологічний підхід до аргументації. — Карта (2005).* Це есе є критичний і систематичний огляд літератури з епістемологічної теорії аргументації, в якому представлені основна ідея підходу, різні напрями всередині епістемологічної теорії аргументації та обговорення окремих предметних областей. Цей виклад більш докладний, більш теоретичний і більш систематичний, ніж у цьому вступі (хоч і давніший). Він годиться для поглиблення вже представленого тут огляду дещо вищому рівні.
2. *Джон Біро; Гарві Сігел. Нормативність, аргументація та епістемічна теорія помилок (1992):* У цій статті Біро та Сігел вводять та захищають епістемологічний критерій добрих аргументацій, згідно з яким метою аргументації є обґрунтована віра у тезу. Потім вони застосовують цю основну ідею для розробки епістемологічної теорії помилки в аргументації, так званого *Petitio principii* (англ. *begging the question*), а саме, що теза захищається з використанням засновків, які, в свою чергу, обґрунтовуються тільки за допомогою тези або засновка схожого на нього, тому виникає порочне коло або щось дуже близьке до цього. З суто логічного погляду це не помилка: аргумент переконливий (*schlüssig*), а засновки — у кращому разі — істинні. Проблеми, з якими стикаються такі аргументації, можна пояснити лише з епістемологічної точки зору: немає жодного вільного від кола обґрунтування засновків і тези. Це свідчить про необхідність епістемічного підходу, що виходить за межі алетичного, логічного підходу.
3. *Джон Біро; Гарві Сігел: На захист об'єктивного епістемічного підходу до аргументації (2006):* У першій частині цієї статті захищається нормативний епістемологічний підхід до теорії аргументації загалом приблизно так. Мета аргументацій полягає в тому, щоб надати добрі підстави на користь того, щоб повірити у щось. Але «вірити» означає вірити, що пропозиція істинна. Отже, добрі аргу-

менти дають добрі докази на користь істини. Таким чином, друга частина є захистом саме того, що автори називають об'єктивістським підходом у рамках епістемологічної теорії аргументації, згідно з яким правильність (Gültigkeit) або неправильність (Fehlerhaftigkeit) аргументації не залежить від адресата. (Згідно з суб'єктивістським підходом, навпаки, правильність аргументації, залежить від відповідного адресата.) Цей захист здійснюється за допомогою аналізу аргументаційної помилки *Petitio principii*. Суть у тому, що аргумент не є *petitio* (упередженням), якщо можна знати засновки, не знаючи тези. Але це не виключає того, що такий аргумент, що не упереджує підставу (*nichtpetitiöse*), використовується як упереджуючий (*petitiöse*), а саме стосовно того, хто не знає хоча б одного з засновків (p_i) і для кого найбільш очевидні обґрунтування цього засновку здійснювалися б за допомогою тези (t) (тому p_i у принципі можна було б обґрунтувати без звернення до t , але не з цим адресатом).

4. *Гарві Сігел; Джон Біро: Епістемічна нормативність, аргументація та помилки* (1997): У цій статті Сігел і Біро розглядають різні теми для позиціонування та захисту свого підходу. У ній пояснюється основна ідея епістемологічної теорії, а саме, що аргументація виконує епістемічну функцію — зробити перехід до нового переконання раціональним, для чого засновки мають гарантувати тезу. Потім вони відповідають на критику цього підходу з боку Адлера та Сіела (Szell). Далі слідує активна критика прагма-діалектики, яка не в змозі зробити вибір між епістемічним та риторичним підходом. Далі з епістемологічного погляду пояснюється помилка «аргумент до людини» (*ad hominem*). Наприкінці статті вони звертаються також до методу: нормативність теорії впливає з балансу роздумів, виражених у формі інтуїції, за допомогою якої можна пояснити помилки аргументації.
5. *Гарві Сігел; Джон Біро: Дилема прагма-діалектики. Відповідь Гарссену та ван Лаару* (2010). Ця стаття є реплікою на відповідь, яку Гарссен та ван Лаар дали на критику Сігелем та Біро прагма-діалектики. З одного боку, Сігел і Біро наголошують, що Гарссен та ван Лаар визнають деякі критичні зауваження Сігела та Біро на адресу прагма-діалектики. З іншого боку, вони враховують деякі їхні критичні зауваження і коригують свою позицію, замінюючи приклад, який критикує Гарссен і Ван Лаар (який був покликаний довести хибність трилеми Мюнхгаузена) новим прикладом.
6. *Річард Фельдман. Добрі аргументи* (1994): Тут Фельдман розробляє позитивний загальний особистісно-орієнтований критерій добрих

аргументів: аргумент *a* є добрим аргументом для людини *s* тоді і тільки тоді, коли (i) *s* вважає, що кон'юнкція всіх засновків аргументу *a* обґрунтована, (ii) *s* обґрунтовано вважає, що засновки «правильно пов'язані» з висновком, і (iii) аргумент *a* для *s* не є таким, який «можна відхилити» (“defeated”). (“An argument is a good argument for person *S* if and only if (i) *S* is justified in believing the conjunction of all the premises of the argument, (ii) *S* is justified in believing that the premises are «properly connected» to the conclusion, and (iii) the argument is not defeated for *S*.” (Feldman 1994: 179)). Умова iii (не пояснена в цій статті більш докладно) призначена, зокрема, для ненадійних, наприклад, імовірнісних аргументів, в яких теза може бути помилковою, незважаючи на правильне обґрунтування на основі істинних засновків, і означає, що у адресата *s* аргументу немає відомостей, що суперечать тезі або підривають обґрунтованість аргументу. (Наприклад, якщо крім фахівця, на думці якого ґрунтується цей аргумент, тому що він відстоює тезу, *s* знає також фахівця, який заперечував проти тези).

7. *Алвін І Голдман: Епістемологічний підхід до аргументації* (2003): На основі епістемологічного підходу, згідно з яким добра аргументація здатна за допомогою обґрунтованої віри в засновки породити обґрунтовану віру у висновок, ця стаття здебільшого обговорює точні умови, за яких аргументація містить коло. При цьому вона обґрунтовує погляд, згідно з яким коло в аргументації є епістемічним колом: Аргументація *a* містить епістемічне коло тоді і тільки тоді, коли обґрунтованість віри того, хто використовує цю аргументацію, хоча б в один із засновків *a* вимагає (erfordert) істинності висновку *a* (Goldman 2003: 54).
8. *Крістоф Лумер: Теоретичний підхід до практичної теорії аргументації* (1995): У статті просто, лаконічно і системно представлена практична теорія аргументації Крістофа Лумера (Lumer 1990), тобто особливий варіант епістемологічної теорії аргументації, Спочатку викладається тип теорії, що розробляється — це ідеалізуюча-герменевтична теорія в поєднанні з практико-технічною теорією, в якій розробляються і обґрунтовуються добрі інструменти. Потім пояснюється, що таке аргументації, а саме: це — послідовності думок, що обґрунтовують одну з цих думок (див. вище розділ 1.2). Потім слідує аналіз функції та способу функціонування аргументацій (див. розділ 1.3 вище). Потім точніше визначається, що таке добра, а саме *аргументативно валідна* (gültige) *дедуктивна* аргументація. Нарешті розглядаються інші, недедуктивні типи аргументації. Ось

деякі характеристики практичної теорії аргументації, які відрізняють її від інших епістемологічних теорій: 1. Цілеспрямований характер аргументації сприймається як *функція* (а не *мета*), тобто як відношення «вхід (похідні дані) — вихід (результат)» (Input-Output-Relation). 2. Потім диференціюються *стандартна функція* (раціональне переконання) та інші функції (наприклад, перевірка тези), при цьому обґрунтоване визнання тези є *стандартним результатом* аргументації. 3. Докладно аналізуються інші функції та, насамперед, спосіб функціонування аргументацій, у яких центральну роль грають епістемологічні принципи. 4. Окремі типи аргументації точно визначені таким чином, що охоплюються як ідеальні, так і неідеальні, але все ж таки валідні аргументи. 5. (i) критерії доброї, аргументативно валідної *аргументації самої по собі* («аргументативно валідна» — це одномісний предикат) відокремлюються від (ii) суб'єктно-відносних критеріїв *адекватного застосування* валідної аргументації у певній ситуації та по відношенню до певних адресатів. Цей поділ намагається об'єднати переваги об'єктивістського та суб'єктивного підходів в епістемологічній теорії аргументації.

9. Крістоф Лумер: *Епістемологічна теорія аргументації. — Як і чому?* (2005): Ця стаття є теоретично більш претензійним (і більш докладним, але все ж таки коротким) викладом «Практичної теорії аргументації» Лумера (Lumer 1990). У ній, проте, Лумер також вперше дає точне загальне (а чи не специфічне лише окремих типів) визначення валідних (gültiger) аргументацій та їх відповідного застосування, і показує, як із нього може бути отримано визначення окремих типів аргументацій у разі уточнення відповідного епістемологічного принципу. Крім того, виробляється та обґрунтовується специфічна позиція — критерії валідності та адекватності — у спорі між прибічниками об'єктивізму та відносності стосовно суб'єкту (Subjektrelativität). А також інструментально обґрунтовується концепція епістемологічних аргументацій: вони є оптимальними інструментами для отримання істинних або принаймні прийнятних переконань.

4.2. Частина II. Теорія критичного мислення — джерело та компаньйон епістемологічної теорії аргументації

Критичне мислення є епістемічно ефективний процес формування суджень, спрямованих на істинність і прийнятність власної думки. Цей термін в основному використовується в дослідженнях в галузі освіти та

в педагогіці (спочатку в англо-саксонських країнах), а саме як мета та керівництво для когнітивного виховання, починаючи від початкової школи і аж до університету. Це — ідеал для звичайної людини у повсякденному формуванні думок, попередня стадія наукового мислення. Йдеться про формування обґрунтованих думок, про критичну оцінку існуючих думок та джерел інформації, розробку та оцінку альтернативних гіпотез, пояснень, планів і рішень. Важливим інструментом критичного мислення є аргументи, а аргументування та критична оцінка аргументів є важливими способами критичного мислення. Більшість англо-саксонських теоретиків аргументації задіяна у програмах навчання критичному мисленню. Тому внесок представників критичного мислення в теорію аргументації часто має дидактичний характер, спрямований на прищеплення навичок аргументації; але деякі з них також стосуються основних питань теорії аргументації, а частина їх робить це з епістемологічної точки зору.

10. *Марк Е. Баттерсбі. Критичне мислення як прикладна епістемологія* (1989). У статті Баттерсбі описує критичне мислення і навіть теорію аргументації. Він розглядає відношення теорії критичного мислення до епістемології за аналогією з відношенням прикладної етики до нормативної етики. Відповідно теорія критичного мислення, включаючи теорію аргументації, є прикладною епістемологією. Теорія, що стоїть над нею, — це не логіка, а епістемологія. Тому визначення теорії аргументації як «неформальної логіки» неправильне. Замість того, щоб просто застосовувати епістемологію, теорія аргументації також може сприяти її розвитку.
11. *Шерон Бейлін. Аргументація як дослідження* (1992). Це рання програмна стаття, в якій представлена ідея критичного мислення як (аргументативного) дослідження (пізніше повністю розроблена у: Battersby & Bailin 2018). Це індивідуальне дослідження полягає у виробленні узгодженої позиції в ситуації змішування суперечливих позицій, а також пов'язаних з ними аргументів та контраргументів шляхом їх оцінки, тобто шляхом виключення неспроможних аргументів чи позицій, знаходження посилюючих аргументів тощо. Усе це робиться для того, щоб виробити загальне рефлексивне судження щодо певного спірного питання. Цей процес виходить за рамки простого формулювання тези та подальшого пошуку аргументів для нього, тому що він спочатку відкритий для різних позицій і не бере на себе передчасних зобов'язань.
12. *Марк Е. Баттерсбі, Шерон Бейлін: Рекомендації щодо досягнення обґрунтованого судження* (2011). У цій статті розвивається центральна частина проекту критичного мислення, викладеного

повністю Баттерсбі та Бейлін пізніше у статті «Inquiry» (Battersby & Bailin 2018), а саме: у ній дається системний виклад аргументативної дискусії у формі розгалуженої аргументації на користь (або проти) деякої тези, що містить також висунуті допоміжні аргументи (Unterargumentationen), які потім мають бути узгоджені. Баттерсбі та Бейлін називають ці складні аргументи «за» та «проти» «кондуктивними аргументами» (conductive arguments). Цей вид кондуктивних аргументацій є водночас перетворенням результатів аргументативної дискусії з метою надати їм форму аргументації.

13. *Річард Фельдман: Мислення, міркування та освіта* (2009). У статті Фельдман викладає основні елементи своєї базової концепції критичного мислення. Головна мета освіти та навчання — прищепити розумові навички, необхідні людині для того, щоб вона стала успішним (effective) громадянином. Сюди відноситься, зокрема, здатність аргументувати зі знанням природи та мети аргументації, а також критеріїв гарної аргументації. Потім Фельдман обговорює три основні підходи до теорії аргументації, що мають на меті переконання (Persuasion), консенсус, раціонально обґрунтовану віру, і наводить докази на користь третього, епістемологічного підходу. Для нього особливо важливою сферою застосування цієї здатності до міркування є мораль. Студенти мали б знати, що моральні твердження також можуть бути істинними та хибними, а також те, як аргументувати на їхню користь.

4.3. Частина III: Окремі теми епістемологічної теорії аргументації

Третя частина цієї антології містить обрані статті представників епістемологічної теорії аргументації в окремих предметних галузях, що стосуються теорії аргументації, що виходять за межі загального підходу, а саме: відношення її до логіки, різні види аргументації, помилки аргументації, аргументативні дискусії, аргументація в ситуації глибоких розбіжностей у думках.

4.3.1. III.a: Теорія аргументації та логіка

14. *Крістоф Лумер. Теорія аргументації та логіка* (2000). У цій статті уточняється зв'язок між теорією аргументації та логікою: вони значною мірою незалежні дисципліни, причому теорія аргументації передбачає логіку, а не навпаки. Основною темою статті є відповідні завдання, насамперед теорії аргументації. У той час як логіка є теорією висновків, ще мають формальне значення, теорія аргумента-

ції насамперед має такі завдання та цілі: метатеоретичне визначення термінів «аргументація» і т. д. та встановлення функції аргументації; розробка теорії дедуктивних аргументацій із роз'ясненням аргументативної прагматики, що виходить далеко за межі логіки; розробка теорій недедуктивних аргументацій; розробка теорії інтерпретації аргументів; розробка теорії аргументативних дискусій. Вже цей список показує, що теорія аргументації це теорія, багато в чому незалежна від логіки. Навіть якщо в цій статті епістемологічний підхід розглядається менш безпосередньо, представлений зв'язок між теорією аргументації та логікою є характерним для цього підходу. Епістемологічна теорія аргументації не заперечує значення логіки, а передбачає логіку та застосовує її, але потім виходить за межі застосування логіки та звертається до інших форм «висновків». Епістемологічна теорія аргументації сама по собі не розробляє логіку.

4.3.2. III.b: Різні типи аргументацій

У літературі з теорії аргументації часто обговорюються дедуктивні аргументації, а також часто пропонуються критерії добрих дедуктивних аргументів (наприклад, в епістемологічній літературі: Feldman 1999: 61-80; 94-100; Lumer 1990: 180-209; анотація: Lumer 2: Lumer 2), при цьому є навіть широка згода щодо їх суті: посилки мають бути істинними, а теза має логічно випливати з них. Але на цьому, однак, згода швидко закінчується. За винятком дедуктивістів, наприклад, прагма-діалектиків, більшість теоретиків аргументації також вважають, що існують інші типи аргументації. Проте думки щодо їхньої природи сильно розходяться, і часто щодо них відчувається безпорадність. З іншого боку, звертаючись до епістемологічних принципів, епістемологічна теорія аргументації та, зокрема, практична теорія аргументації мають чітку теоретичну відправну точку для того, щоб безпосередньо реконструювати недедуктивні типи аргументації та обґрунтувати їх суто епістемологічно.

15. Крістоф Лумер: *Практичні аргументи, призначені для розумних з практичного погляду обґрунтувань дій* (2014): Практичні аргументи — це аргументи, за допомогою яких ми обґрунтовуємо дії, і робимо це на фундаментальному рівні розумно з практичного погляду, тобто з точки зору суб'єкта або в його інтересах. Більша частина статті присвячена питанню: «Для якої тези стосовно певної дії, дійсно, що валідна та адекватна аргументація на користь цієї тези є практично розумним обґрунтуванням (*Prudential Justification*) цієї дії, а ця теза є тезою обґрунтування? Щоб сформулювати цю тезу обґрун-

тування, встановлюються умови адекватності того, чого має досягти обґрунтування дії. Найважливіше їх у тому, що, якщо діючий суб'єкт вірить у тезу обґрунтування, він має бути сильно мотивований на вчинення дії, що обґрунтовується. У розділі, присвяченому психології прийняття рішень, теза «Дія a_i є найкращою для суб'єкта дії серед відомих варіантів дій (тобто має найбільшу бажаність для суб'єкта дії s)» визначається як теза обґрунтування. Надалі точне значення цієї тези визначається за допомогою теорії раціональних рішень та її поняття «бажаності очікування». Таким чином, епістемологічний принцип практичної аргументації є визначенням «бажаності очікування», що розуміється в дусі теорії рішень. Практична аргументація є наслідком цього визначення і складається в основному з перерахування та оцінки переваг та недоліків різних можливих варіантів дій, тобто можливих релевантних наслідків дій, їх ймовірностей та їхньої внутрішньої бажаності для суб'єкта, який чинить дію.

16. *Крістоф Лумер. Імовірнісні аргументи в епістемологічному підході до аргументації* (2011). Імовірнісні аргументи — аргументи на користь імовірнісного судження. У статті спочатку роз'яснюється природа та семантика імовірнісних суджень, а потім аргументується та використовується концепція, згідно з якою ймовірності є раціональними наближеннями до істини при обмежених знаннях. Потім розробляються імовірнісні аргументи відповідно до різних важливих аксіом або теорем теорії ймовірностей, які в даному випадку є епістемологічними принципами, що лежать в основі імовірнісних аргументів.
17. *Крістоф Лумер. Інтерпретації, що пояснюють з позиції теорії дії, як засіб аналізу семантичного значення* (1992). У цій статті розглядається особлива форма імовірнісних аргументів, а саме аргументи для інтерпретацій, що пояснюють. Їхні тези є ймовірнісними висловлюваннями про причини. Зазвичай це висловлювання не тільки про окрему причинну подію, а й про перебіг подій в цілому, історію відомих подій або станів e . Для обґрунтування такої тези даються по можливості всі гіпотетичні і досить повні пояснення, звані інтерпретації $d_1, \dots, d_n$ експланандума e , сумісні з відовими фактами. Те, що потрібно для пояснення, але не відомо в рамках інтерпретації d_i , може бути прийняте лише гіпотетично разом з так званими апіорними ймовірностями, що стосуються того, як часто відбуваються такі події. Різні апіорні ймовірності простих гіпотез у такій інтерпретації d_i разом дають апіорну ймовірність інтерпретації d_i . Нарешті, згідно із законом Байєса, обчислюється так звана апостеріорна ймовірність окремих інтерпретацій d_i , яка є апостеріорною ймовірністю всіх суто

гіпотетичних припущень в інтерпретації d_i . Апостеріорні ймовірності зазвичай набагато вищі за апіорні. Ці інтерпретуючі аргументації можуть застосовуватися в різних областях. Насамперед, вони, як відомо, використовуються в криміналістиці для встановлення особи, яка вчинила злочин, або в історичних науках, у тому числі в природознавстві, для реконструкції історичних процесів, таких як формування планет, тектоніка плит, вимирання динозаврів, археологічні знахідки. У статті йдеться про ще одну велику область застосування, а саме про інтерпретацію текстів, точніше, про виявлення задуму мовця, автора певного тексту. У статті пояснюється, як працює така інтерпретація тексту. Це демонструється з прикладу докладної інтерпретації тексту середньовічної поеми, щодо якої йде суперечка у тому, поміняли переписувачі місцями строфи поеми чи ні.

18. Річард Фельдман. *Аргументи та свідомства (Testimony)*. (3: Ibid.: Reason and Argument) (<1993> 1999): У цьому розділі з книги Фельдмана «Reason and Argument» розглядаються прості свідчення та експертні аргументи типу: «Засновки: P_1 : Особа s стверджує, що p істинно. P_2 : s щиро (ehrlich) вважало p істинним, коли воно стверджувало, що p істинно. P_3 : s знає про сферу застосування p . P_4 : Якщо деяка особа каже, що щось істинно, і він при цьому щирий, а також є експертом у тій галузі, до якої відноситься висловлювання p , то p зазвичай істинно. Теза Т: p (істинно)». (Feldman <1993> 1999) Ця схема аргументації виходить за рамки відповідних схем аргументації Волтона (argument from position to know: Walton et al. 2008: 309; argument from expert opinion: ibid. 310) через включення загального засновка. Цей аргумент можна реконструювати з погляду теорії ймовірності (Lumer 2016a: 11). Фельдман правильно пояснює, що ці докази не можна застосовувати, коли кілька компетентних осіб ($s_1, \dots, s_n$) дають суперечливі показання свідків або експертів. (Між іншим, такі складніші випадки розглядаються в: Lumer 2020a: 409; 416-421.)
19. Крістоф Лумер. *Схеми аргументації — епістемологічний підхід* (2011). Крім критики теорії схем аргументації Кінпойнтнера і Волтона, ця стаття в основному є спробою систематизувати з епістемологічної точки зору найбільш відомі і в деякому відношенні базові (епістемологічно реконструйовані) типи аргументації.¹⁰ Першим

¹⁰ Пізніше Лумер використовував термін «схема аргументації» у вужчому сенсі, який охоплює схеми аргументації Волтона. Відповідно до цього вужчого значення, «типи аргументацій», розглянуті в перекладеному есе «Схеми аргументації...», є не схемами аргументацій, а «характеристиками класів аргументацій» (Lumer 2022; готується до друку).

кроком цієї систематизації є розмежування атомарних (або елементарних) і молекулярних аргументацій, при цьому в останніх аргументативно обґрунтовується хоча б один засновок P_i на основі кінцевої головної аргументації на користь власної тези (підпорядкована аргументація першого рівня). Цей засновок P_i таким чином стає лемою, тобто проміжною тезою; в молекулярних аргументаціях, однак, можуть аргументовано обґрунтовуватися й інші засновки головної аргументації або посилки з підлеглої аргументації першого порядку і т. д. Одна з тез статті полягає в тому, що досі таким чином реконструювалися лише три основні форми елементарної аргументації: дедуктивна, практична та імовірна. Нарешті, обговорюються важливі субформи цих основних форм і типи молекулярної аргументації, що часто зустрічаються, які включаються в пропоновану систему типів аргументації.

4.3.3. III.c: Аргументативні помилки

Теоретично аргументації виник окремий напрямок досліджень — «аргументативні помилки» (engl.: fallacy). Зокрема, це реакція на труднощі, пов'язані зі спробами уточнення та пояснення недедуктивних аргументів, принаймні зі спробами зрозуміти, що не так з певними аргументами, навіть якщо ці аргументи дедуктивно обґрунтовані (schlüssig) і мають істинні засновки, або коли вони навіть не мають бути дедуктивними аргументами взагалі. Зокрема, Волтон уперше у співпраці з Вудсом докладно вивчив велику кількість аргументативних помилок і показав, що те, що, згідно з звичайними критеріями, є неформальною аргументативною помилкою, може в деяких контекстах бути добрим аргументом, наприклад нападки на аргументатора замість критики аргументу. Сам аргумент (argumentum ad hominem), коли аргументатор виступає як свідок, але достовірність <аргументів> якого викликає сумніви. В епістемологічній теорії аргументації аналіз *petitio principii* (engl.: begging the question) відіграє важливу роль, тому що він показує, що навіть гарні дедуктивні аргументи повинні задовольняти більшу кількість умов, ніж логічна несуперечність та істинність посилок, і тому що різні підходи в рамках теорії Епістемологічні аргументації відрізняються точним поясненням хибності *petitio*.

20. Юхо Рітола: *Передбачення підстави. Практичний приклад* (2003).

У цій статті Рітола обговорює критерії Сенфорда та Біро для *petitio principii*. Він використовує приклад, який є *petitio principii* і, проаналізувавши два критерії, заявляє, що вони явно не характеризують цей приклад як *petitio principii*. Потім він досить стисло викладає альтернативний критерій для *petitio principii*.

21. Крістоф Лумер: *Редукціонізм у теорії помилок* (2000). В теорії аргументативних помилок окремі помилки аргументації зазвичай обговорюються ізольовано, без їх систематичної класифікації. Деякі теоретики аргументації також стверджують, що не може бути ні теорії, ні закритого списку помилок аргументації. Стаття «Редукціонізм у теорії помилок» (*Reductionism in Fallacy Theory*) намагається вийти за ці уявні межі. З одного боку, вона дає загальне визначення «аргументативної помилки», яка, зокрема, полягає у невиконанні стандартної функції аргументів. Але, насамперед, вона дає систематизацію аргументативних помилок та повний перелік їх основних видів, звертаючись до позитивного загального визначення «валідної (gültigen) аргументації» та умов її адекватного застосування. Аргументативні помилки полягають у тому, що (принаймні) одна з цих умов порушена. Отже, якщо визначити кожну їх як порушення однієї з цих різних умов, можна отримати список всіх аргументативних помилок, повний першому рівні. Тоді аргументативні помилки можуть бути пронумеровані відповідно до умов, які вони порушують. На другому рівні ієрархії в залежності від того, наскільки сильно (genau) вони порушують конкретну умову, можуть бути визначені підвиди (Unterformen) аргументів. Однак це можна зробити таким способом, який фактично не можна передбачати, тому цей список підвидів, ймовірно, не є остаточним. Відповідно до цього підходу існують, наприклад, два типи *Petitio principii*: сильний, який робить невалідним (ungültig) аргумент як такий (наприклад, використання тези як засновка), і слабкий, у якому сам по собі добрий аргумент використовується таким чином, що призводить до передбачення підстави (petitiös). Це — помилка адекватності. Слабке *Petitio principii* є тоді окремим випадком помилки «неприйнята підстава („nicht akzeptiertes Argument“; engl. “unaccepted reason”), яка означає, що адресат не вірить обґрунтовано в цій засновку. Це стає випередженням підстави, якщо обґрунтування цього засновку має відбуватися способом, явно подібним до обґрунтування самої тези.

4.3.4. III.d: Аргументативні діалоги

Представники самих діалогічних теорій аргументації, зокрема консенсусних теорій, звинувачують епістемологічну теорію аргументації в тому, що через зацикленість на аргументаціях вона не займається аргументативними дискусіями і взагалі не може ними займатися. Це, звісно, негаразд. Однак епістемологічні теорії аргументації покладають на аргументативні дискусії інше, епістемологічне завдання, а саме за

допомогою епістемічного співробітництва (замість сперечатися про те, хто правий чи чия стратегія успішніша з точки зору досягнення консенсусу), під час якого учасники дискусії діляться своїми знаннями та використовують свої критичні навички, щоб прийти до істини ближче, ніж це могла б зробити окрема людина.

22. *Крістоф Лумер: Диспут. Особливий тип кооперативного аргументативного діалогу* (1988). У статті спочатку розглядається питання, навіщо взагалі потрібні аргументативні дискусії, коли можна пізнавати індивідуально і передавати отримані знання іншим за допомогою аргументації. Відповідь така: по-перше, у процесі пізнання ми можемо робити помилки, які ми самі не бачимо, але які легше можуть бути розпізнані іншими, які також знають ці правила; по-друге, в інших часто є відповідні додаткові знання, тому завдяки співпраці у певній галузі знань на основі розширеної бази даних стають можливими сильніші обґрунтування. Далі в основному статті викладаються точні правила диспуту. Тут розробляються спільний, аргументативний та епістемічно орієнтований дискурс між двома людьми, а саме вказується, кому дозволено діяти, коли та як? Хто має реагувати, коли та в якій формі? Мета гри полягає в тому, щоб дійти спільної, обґрунтованої думки про тезу, в якій учасники диспуту згодом будуть більш впевнені.

4.3.5. III.e: Глибокі розбіжності

В епістемології йде дискусія про глибокі розбіжності (*grundlegende Meinungsverschiedenheiten*) (engl.: deep disagreement). Вона виходила з певної інтуїції, яку, втім, не поділяли багато учасників дискусії, а саме: якщо ми зустрінемо когось, хто настільки ж епістемічно компетентний (епістемічного партнера; engl.: epistemic peer) у певному питанні і досліджував певну тезу *T* так само ретельно, як і ми, але прийшов до зовсім іншого погляду на *T*, це має бути епістемологічною підставою для того, щоб утриматися від нашого судження про *T*. Ця позиція називається «примиренство» (*Konziliationismus*). Прихильники твердої точки зору (*Standhaftigkeitsansatzes*; engl.: steadfast view), навпаки, дотримуються думки, що в такій ситуації не слід дозволяти собі дратуватися через розбіжності в думках епістемічно рівних співрозмовників, поки власну думку та її обґрунтування не зазнали ефективної критики. Теоретики епістемологічного підходу до аргументації вбачають особливу роль в обміні аргументами, за допомогою якого розбіжності, можливо, можуть бути подолані, особливо у випадках фундаментальних розбіжностей у думках.

23. *Гарві Сігел: Аргументація та епістемологія розбіжностей* (2013). У цій статті Сігел певною мірою спростовує примирення. Це робиться за допомогою кількох лем: і. Щоб бути по-справжньому епістемічно настільки однаково компетентним (реєг), потрібно розділяти з іншими дуже великий обсяг знань і переконань. ii. Якщо є принципова розбіжність у думках, значить, у вас дуже мало спільного, щоб досягти згоди з іншими. Але тоді неможлива глибока розбіжність у думках між епістемічно рівними учасниками діалогу: або обидва мають глибоку різницю у думках, але вони епістемічно не рівні. Або вони епістемічно рівні, і в такому разі їхня розбіжність не може бути дуже глибокою.

4.4. Частина IV: Епістемологічна теорія аргументації та інші підходи до теорії аргументації

Теоретики епістемологічної аргументації часто дуже детально та влучно критикували альтернативні теоретико-аргументаційні підходи. Зворотна лінія критики досить тонка. Представники альтернативних підходів зазвичай особливо напружено займалися епістемологічною теорією аргументації. Тому в цьому відношенні все ще існує потреба в обговоренні та покращенні відносин.

24. *Джон Біро; Гарві Сігел: прагма-діалектика проти епістемічних теорій аргументування та аргументів. Суперники чи партнери?* (2006). Ця стаття є відносно обережною критикою прагма-діалектики, яка, зокрема, також підкреслює досягнення прагма-діалектики і розглядає обидва підходи як відповідні доповнення: прагма-діалектика розробила добрі правила для аргументативних дискусій, навіть якщо вони все ще потребують поліпшення. Приміром, не всі порушення цих правил є помилками аргументації, як стверджують прагма-діалектики. Однак, коли справа доходить до правил аргументації, епістемологічний підхід кращий.
25. *Гарві Сігел; Джон Біро. Раціональність, розумність та критичний раціоналізм. Проблеми прагма-діалектичної точки зору* (2008): У цій статті Сігел і Біро розширюють свою критику прагма-діалектики, а також критикують більше її центральних теорем. Основна критика епістемологічних проблем полягає в тому, що правила дискусії прагма-діалектики дозволяють учасникам прийти до ірраціонального подолання розбіжностей у думках. Зокрема, ці правила дозволяють партнерам дискусії домовлятися про ірраціональні правила

аргументації, а потім, застосовуючи їх, приходити до помилкового консенсусу. У прагма-діалектиці були відсутні дійсні правила аргументації, які пов'язують обґрунтовані відповідно до них тези з істиною. Крім того, Сігел і Біро критикують те, що прагма-діалектики покладаються на Поппера та його відмову від позитивного обґрунтування. Але прагма-діалектика дає саме це: позитивні обґрунтування. Вони також критикують трилему Мюнхгаузена, яку використовує прагма-діалектика для обґрунтування власної позиції. Порівняно з ним епістемологічний підхід є найкращою альтернативою.

26. *Гарві Сігел; Джон Біро. Дилема прагма-діалектики. Відповідь Гарсену і ван Лаару* (2010): Гарссен і ван Лаар розкритикували цю критику Сігелем і Біро прагма-діалектики («Рациональність, розумність і критичний раціоналізм») (Garssen & van Laar 2010). У цій статті Сігел та Біро відтворюють цю критику. По-перше, Сігел і Біро наголошують, що Гарссен і ван Лаар визнають центральний пункт критики прагма-діалектики в їхній початковій статті, а саме те, що дотримання правил прагма-діалектики може призвести до ірраціональних результатів. Потім Сігел і Біро цілком конструктивно реагують на деякі критичні зауваження Гарссена і ван Лаара. Вони замінюють приклад, спрямований проти трилеми Мюнхгаузена, який критикували Гарссен і ван Лаар, найкращим прикладом, який уникає цієї критики, тому що колишній приклад — замість того, щоб вказати на іншу можливість — насправді відноситься до одного з варіантів цієї трилеми, а саме припинення комунікації.
27. *Лумер, Крістоф: Схеми аргументації Волтона* (2016). У статті критично обговорюється теорія схем аргументації Волтона. Переваги цієї теорії полягають у тому, що аналізованим аргументам легко можуть бути поставлені у відповідність реальні схеми аргументації, тому ці аргументації можна легко оцінити і з їх допомогою легко побудувати нові аргументи. Крім того, теорія містить безліч непродуктивних схем. Проте деякі недоліки теорії такі. Оскільки ці схеми недостатньо абстрактні, їх дуже багато, хоча список Волтона, Ріда та Маканьо далеко не повний. Основна проблема, однак, полягає в тому, що ці схеми були просто емпірично зібрані і до певної міри уніфіковані, але вони не засновані на жодній теорії або оцінці, які могли б гарантувати, що відповідні аргументації епістемічно добрі, тобто могли б, принаймні, гарантувати прийнятність тези. Але насправді багато схем теж недостатньо ефективні, тобто. занадто багато аргументів з хибними тезами вони вважають добрими. Наприкінці статті показано, як відповідно до стандартів епістемологічної те-

орії аргументації можна краще реконструювати деякі недедуктивні схеми аргументації як валідні ймовірні аргументації, а це гарантує також їх епістемологічне обґрунтування.

Подяки Ми дякуємо всім авторам цього тому за дозвіл перевести їхні статті в цей том і опублікувати ці переклади. Дякуємо видавцям та редакторам за надання права на переклад та публікацію статей, а саме, ми дякуємо журналу «Informal Logic» та «Товариству вивчення аргументації» Онтаріо, видавництву «SicSat» та «Міжнародному товариству вивчення аргументації», журналу «Cogency», видавництва «College Publications», «Erlbaum», «Frommann-Holzboog», «Leipziger Universitätsverlag», «Metzler», «Oxford University Press», «Prentice Hall», «Rowman & Littlefield» та «Springer».

Література / References

- Aberdein, Andrew; Daniel H. Cohen (2016): Introduction: Virtues and Arguments. In: *Topoi* 35.2: 339-343.
- Battersby, Mark E. (1989): Critical Thinking as Applied Epistemology. Relocating Critical Thinking in the Philosophical Landscape. In: *Informal Logic* 11: 91-100. — Reprinted in: Mark E. Battersby; Sharon Bailin: *Inquiry: A New Paradigm for Critical Thinking*. Windsor, Ontario (Kanada): Windsor Studies in Argumentation 2018: 2-20.
- Battersby, Mark E.; Sharon Bailin (2018): *Inquiry: A New Paradigm for Critical Thinking*. Windsor, Ontario (Kanada): Windsor Studies in Argumentation. xxi; 397 S.
- Berger, Jonah (2020): *Catalyst: How to Change Anyone's Mind*. New York, NY: Simon & Schuster. x; 271 S.
- Birdsell, David S.; Leo Groarke (1996): Toward A Theory of Visual Argument. In: *Argumentation and advocacy* 33: 1-10.
- Biro, J[ohn] I. (1977): Rescuing 'Begging the Question'. In: *Metaphilosophy* 8: 257-271.
- Biro, John [I.]; Harvey Siegel (2006): Pragma-Dialectic versus Epistemic Theories of Arguing and Arguments. Rivals or Partners? In: Peter Houtlosser; Agnès van Rees (Hg.): *Considering Pragma-Dialectics. A Festschrift for Frans H. van Eemeren on the Occasion of his 60th Birthday*. Mahwah, NJ; London: Erlbaum: 1-10.
- Blair, J. Anthony (2004): Argument and Its Uses. In: *Informal Logic* 24: 137-151.
- Blair, J. Anthony (2012a): Groundwork in the Theory of Argumentation. Selected Papers of J. Anthony Blair. With an Introduction by Christopher W. Tindale. Dordrecht: Springer. xxii; 355 S.

- Blair, J. Anthony (2012b): Argumentation as Rational Persuasion. In: *Argumentation* 26: 71-82.
- Bowell, Tracy; Justine Kingsbury (2013): Virtue and Argument. Taking Character into Account. In: *Informal Logic* 33.1: 22-32.
- Eemeren, Frans H. van; Rob Grootendorst (1984): *Speech Acts in Argumentative Discussions. A Theoretical Model for the Analysis of Discussions Directed towards Solving Conflicts of Opinion*. Dordrecht; Cinnaminson: Foris. vi; 215 S.
- Eemeren, Frans H. van; Rob Grootendorst (2004): *A Systematic Theory of Argumentation. The pragma-dialectical approach*. Cambridge: Cambridge U.P. viii; 216 S.
- Feldman, Richard (1999): *Reason and Argument*. 2nd Edition. Upper Saddle River, N.J.: Prentice-Hall 11993; 21999.
- Garssen, Bart [J.]; Jan Albert van Laar (2010): A Pragma-Dialectical Response to Objectivist Epistemic Challenges. In: *Informal Logic* 30: 122-141.
- Goldman, Alvin I. (1999): *Knowledge in a Social World*. Oxford: Clarendon.
- Goldman, Alvin I. (2003): An Epistemological Approach to Argumentation. In: *Informal Logic* 23.1: 51-63.
- Govier, Trudy (<1985> 2010): *A Practical Study of Argument*. Belmont, California: Wadsworth 11985. x; 389 S.; 2010. xiii; 417 S.
- Govier, Trudy: What is a Good Argument. In: *Metaphilosophy* 23 (1992): 393-409.
- Habermas, Jürgen (1973): *Wahrheitstheorien*. In: Helmut Fahrenbach (Hg.): *Wirklichkeit und Reflexion. Walter Schulz zum 60. Geburtstag*. Pfullingen: Neske: 211-264. — Auch in: Jürgen Habermas: *Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt, Main: Suhrkamp 1984. S. 127-183.
- Habermas, Jürgen (1981): *Theorie des kommunikativen Handelns. Band 1: Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung*. Frankfurt: Suhrkamp. 534 S. (Insbes. S. 34-71.) — Engl. Übers.: *The Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society*. Transl. by T. McCarthy. Boston: Beacon Press 1984.
- Hample, Dale (1981): The cognitive context of argument. In: *Western Journal of Communication (includes Communication Reports)* 45.2: 148-158.
- Johnson, Ralph H. (2000): *Manifest Rationality. A Pragmatic Theory of Argument*. Mahwah, New Jersey; London: Erlbaum. xiii; 391 S.
- Johnson, Ralph H.; J. Anthony Blair (<1977> 2006): *Logical Self-Defense*. Toronto: MacGraw Hill 11977; 21983; 31993. xvii; 332 S. Neuauflage: New York: International Debate Education Association 2006. xxi; 313 S.
- Lumer, Christoph (1988): The Disputation. A Special Type of Cooperative Argumentative Dialogue. In: *Argumentation* 2: 441-464.
- Lumer, Christoph (1990): *Praktische Argumentationstheorie. Theoretische Grundlagen, praktische Begründung und Regeln wichtiger Argumentationsarten*. Braunschweig: Vieweg. XI; 474 S.
- Lumer, Christoph (1997): Practical Arguments for Theoretical Theses. *Argumentation* 11: 329-340.

Lumer, Christoph (2000): Reductionism in Fallacy Theory. In: *Argumentation* 14: 405-423. — Russische Übersetzung in diesem Band.

Lumer, Christoph (2003): Interpreting Arguments. In: Frans H. van Eemeren; J. Anthony Blair; Charles A. Willard; A. Francisca Snoeck Henkemans (Hg.): *Proceedings of the Fifth International Conference of the International Society for the Study of Argumentation*. Amsterdam: SIC SAT: 715-719.

Lumer, Christoph (2005a): The Epistemological Theory of Argument — How and Why? In: *Informal Logic* 25: 213-243. — Russische Übersetzung in diesem Band.

Lumer, Christoph (2005b): The Epistemological Approach to Argumentation — A Map. In: *Informal Logic* 25: 189-212. — Russische Übersetzung in diesem Band.

Lumer, Christoph (2007): Überreden ist gut, überzeugen ist besser! Argumentativer Ethos in der Rhetorik. In: Günther Kreuzbauer; Norbert Gratzl; Ewald Hiebl (Hg.): *Persuasion und Wissenschaft. Aktuelle Fragestellungen von Rhetorik und Argumentationstheorie*. Wien: Lit Verlag: 7-33.

Lumer, Christoph (2008): Ethische Argumentationen für moralische Prinzipien und der Theorietyp der materialen Ethik. In: [Deutsche Gesellschaft für Philosophie (Hg.): *Lebenswelt und Wissenschaft*. XXI. Deutscher Kongress für Philosophie. Universität Duisburg-Essen, Campus Essen, 15.-19.9.2008. Sektionsbeiträge. CD-rom (ISBN 978-3-00-025531-1). [Essen: Deutsche Gesellschaft für Philosophie]. Sektion 04: Argumentation und Rhetorik. (Beitrag 04_Lumer.pdf.) 18 S. URL = <www.lumer.info/wp-content/uploads/2012/04/A083_Lumer_EthischeArgumentationenF%C3%BCrMoralischePrinzipien.pdf>.

Lumer, Christoph (2010): Pragma-Dialectics and the Function of Argumentation. In: *Argumentation* 24: 41-69.

Lumer, Christoph (2011a): Probabilistic Arguments in the Epistemological Approach to Argumentation. In: Frans H. van Eemeren; Bart Garssen; David Godden; Gordon Mitchell (Hg.): *Proceedings of the 7th Conference of the International Society for the Study of Argumentation*. [Amsterdam, June 29 — July 2, 2010.] Amsterdam: Rozenberg; Sic Sat: 1141-1154. (CD-rom.) — Russische Übersetzung in diesem Band.

Lumer, Christoph (2011b): Argument Schemes — An Epistemological Approach. In: Frank Zenker (Hg.): *Argumentation. Cognition and Community*. Proceedings of the 9th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA), May 18-22, 2011. Windsor, Kanada: University of Windsor. URL = <<http://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=ossaarchive>>. — Russische Übersetzung in diesem Band.

Lumer, Christoph (2012): The Epistemic Inferiority of Pragma-Dialectics — Reply to Botting. In: *Informal Logic* 32.1: 51-82.

Lumer, Christoph (2014): Practical Arguments for Prudential Justifications of Actions. In: Dima Mohammed; Marcin Lewiński (Hg.): *Virtues of Argumentation*. Proceedings of the 10th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA). Windsor, Ontario, May 22-26, 2013. Windsor, Canada: Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA). 16 S. CD-rom, ISBN: 978-0-920233-66-5. Additional web publication, URL: <<http://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=2077&context=ossaarchive>>. — Russische Übersetzung in diesem Band.

- Lumer, Christoph (2015): Ethical arguments for moral principles. In: Bart Garssen; David Godden; Gordon Mitchell; A. Francisca Snoeck Henkemans (Hg.): Proceedings of the 8th International Conference of the International Society for the Study of Argumentation, Amsterdam, July 1-4, 2014. Amsterdam: Sic Sat. 15 S. Online-Publikation: URL: <http://rozenbergquarterly.com/issa-proceedings-2014-ethical-arguments-for-moral-principles/?print=pdf>. Oder: http://www.lumer.info/wp-content/uploads/2012/04/A114_Lumer_EthicalArgumentsForMoralPrinciples_FinalMS.pdf.
- Lumer, Christoph (2016a): Walton's Argumentation Schemes. In: Patrick Bondy; Laura Benaquista (Hg.): Argumentation, Objectivity, and Bias. Proceedings of the 11th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA), 18-21 May 2016. Windsor, Canada: University of Windsor. 20 S. Online-Publikation, URL: <http://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=2286&context=ossaarch> [iv](http://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=2286&context=ossaarch)>, 19.12.2016. — Russische Übersetzung in diesem Band.
- Lumer, Christoph (2016b): Commentary on "On Appeals to (Visual) Models": Appeals to Visual Models — An Epistemological Reconstruction of an Argument Type. In: Patrick Bondy; Laura Benaquista (Hg.): Argumentation, Objectivity, and Bias. Proceedings of the 11th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA), 18-21 May 2016. Windsor, Canada: University of Windsor. 10 S. Online-Publikation, URL: <http://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=2347&context=ossaarchive>>, 19.12.2016.
- Lumer, Christoph (2018): Strength of Justification — The Rational Degree of Certainty Approach. In: Steve Oswald; Didier Maillat (Hg.): Argumentation and Inference. Proceedings of the 2nd European Conference on Argumentation, Fribourg 2017. London: College Publications: 315-333.
- Lumer, Christoph (2019): Recognizing Argument Types and Adding Missing Reasons. In: Bart J. Garssen; David Godden; Gordon Mitchell; Jean H.M. Wagemans (Hg.): Proceedings of the Ninth Conference of the International Society for the Study of Argumentation (ISSA). [Amsterdam, July 3-6, 2018.] Amsterdam: Sic Sat: 769-777. Web publication, URL = https://ilias-argumentation.com/wp-content/uploads/2021/08/ISSA_2018_Proceedings_of_the_Ninth_Confe-1.pdf>.
- Lumer, Christoph (2020a): Arguments from Expert Opinion — An Epistemological Approach. In: Catarina Dutilh Novaes; Henrike Jansen; Jan Albert van Laar; Bart Verheij (Hg.): Reason to Dissent. Proceedings of the 3rd European Conference on Argumentation [Groningen 2019]. Vol. 1. [O.O.]: College Publications: 403-422.
- Lumer, Christoph (2020b): A Theory of Philosophical Arguments. In: OSSA, Ontario Society for the Study of Argumentation (Hg.): Evidence, Persuasion & Diversity. Proceedings of Ontario Society for the Study of Argumentation Conference, Vol. 12 (2020). URL = <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=2487&context=ossaarchive>>.
- Lumer, Christoph (2022): An Epistemological Appraisal of Walton's Argument Schemes. In: Informal Logic 42.1: 203-290. URL = https://informallogic.ca/index.php/informal_logic/article/view/7224>. <https://doi.org/10.22329/il.v42i1.7224>
- Lumer, Christoph (im Erscheinen): How to describe arguments in fundamental criteria for good arguments? Erscheint in: Fabio Paglieri; Alessandro Ansani, Marco Marini (Hg.): Proceedings of the 2022 ECA (European Conference on Argumentation), Rome.

- Pasquier, Philippe; Iyad Rahwan; Frank Dignum; Liz Sonenberg (2006): Argumentation and persuasion in the cognitive coherence theory. In: P. E. Dunne; Trevor Bench-Capon (Hg.): *Proceedings of COMMA*. IOS-Press: 223-234.
- Passmore, John A. (<1961> 1973): *Philosophical Reasoning*. Wiederabdruck der 2. Aufl.: London: Duckworth 1973. ix; 150 S.
- Perelman, Ch[aim]; L[ucie] Olbrechts-Tyteca (1958): *La nouvelle rhétorique. Traité de l'argumentation*. 2 Bände. Paris: Presses Universitaires de France.
- Sanford, David H. (1972): Begging the question. In: *Analysis* 32: 197-199.
- Sanford, David H. (1981): Superfluous Information, Epistemic Conditions, and Begging the Question. In: *Metaphilosophy* 12: 145-158.
- Sanford, David H. (1988): Begging the Question as Involving Actual Belief and Inconceivable Without It. In: *Metaphilosophy* 19: 32-37.
- Siegel, Harvey (im Erscheinen): *Arguing with Arguments. Argument Quality and Argumentative Norms — or Every Theory in Its Place: The Virtues of the Epistemic Theory*. Ms. 2022. Erscheint in: *Informal Logic*.
- Siegel, Harvey; John Biro (1997): Epistemic normativity, argumentation, and fallacies. In: *Argumentation* 11, 277-292. — Russische Übersetzung in diesem Band.
- Siegel, Harvey; John Biro (2008): Rationality, Reasonableness, and Critical Rationalism. Problems with the Pragma-dialectical View. In: *Argumentation* 22: 191-203.
- Siegel, Harvey; John Biro (2010): The Pragma-Dialectician's Dilemma. Reply to Garssen and van Laar. In: *Informal Logic* 30: 457-480.
- Siegel, Harvey; John Biro: Walton on Argument, Arguments, and Argumentation. In: *Journal of Applied Logics* 8.1 (2021): 183-194.
- Sinnott-Armstrong, Walter (1999): Begging the question. In: *Australasian Journal of Philosophy* 77: 174-191.
- Tetens, Holm (2004): *Philosophisches Argumentieren. Eine Einführung*. München: Beck. 311 S.
- Tindale, Christopher W. (1999): *Acts of Arguing. A Rhetorical Model of Argument*. Albany, NY: State University of New York Press. xii; 245 S.
- Tindale, Christopher W. (2004): *Rhetorical Argumentation. Principles of Theory and Practice*. Thousand Oaks, CA; London; New Dehli: Sage. xiii; 208 S.
- Tindale, Christopher W. (2021): *The Anthropology of Argument: Cultural Foundations of Rhetoric and Reason*. NY: Routledge. 212 S.
- Toulmin, Stephen Edelston (1958): *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge U.P. 11958; 22003.
- Walton, Douglas; Chris[topher] Reed; Fabrizio Macagno (2008): *Argumentation Schemes*. Cambridge: Cambridge U.P. 12008; 22010. xii; 443 S.
- Weinstein, Mark (2002): Exemplifying an Internal Realist Model of Truth. In: *Philosophica* 69: 11-40.
- Weinstein, Mark (2006): Three Naturalistic Accounts of the Epistemology of Argument. In: *Informal Logic* 26.1 (2006): 63-89.

Крістоф Лумер
Сергій Секундант

**ТЕОРІЯ АРГУМЕНТАЦІЇ
ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД
(АНТОЛОГІЯ)**

ТОМ 1

**КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ
ТА ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД
ДО АРГУМЕНТАЦІЇ**

Наукове видання

**ЛУМЕР
Крістоф
Секундант
Сергій
Григор'євич**

**ТЕОРІЯ АРГУМЕНТАЦІЇ
ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД (АНТОЛОГІЯ)
ТОМ 1
КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ
ТА ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО АРГУМЕНТАЦІЇ**

Оригінал-макет та комп'ютерна верстка
Назарчук В.С.

Підписано до друку 14.07.2025
Формат 60х84/16. Папір друкарський
Гарнітура Times New Roman». Друк цифровий.
Обл.-вид. арк. 20,0 Тираж 100 прим. Зам. № 25049

Видавець і виготовлювач: Назарчук С.Л.
65009, Одеса, Фонтанська дорога, 10
Тел.: 050 905 23 77
E-mail: selen_odesa@ukr.net
Свідотство суб'єкта видавничої справи
ДК № 7024 від 23.12.2019

